Martin Tomáš

Dneska večer potkáš sovu

Hlas sovy, ozývající se z hlubin noci,
dokáže rozechvět lidské srdce.

Puštík obecný večer před vylétnutím ze své dutiny.

212 dní

Tohle číslo je pouhá statistika. Prostě jsem si jen spočítal, kolik dní jsem za poslední rok strávil koukáním po sovách. Řeknete si: „Ten chlap nemůže přeci dělat nic jiného než čučet na ptáky! Tím se dá uživit?“ Dobrá otázka. Dá. Už 27 let funguji jako průvodce v přírodě. Žádný boháč ze mě nikdy nebyl a nebude, ale můžu dělat to, co mě baví a co mi dává ohromný smysl. Ukázat vám, jak krásná může příroda být, nejen v nějakém hlubokém lese, ale třeba hnedle ve vašem sousedství. Vysvětlit, v čem tkví hodnota té všeliké různosti, podivnosti, tajemnosti, a jak moc z toho všeho těžíme my lidé. A jak si někdy zbytečně to všecko kazíme, protože nás třeba ani nenapadne, že by to šlo jinak, líp a s větším respektem ke všemu živému i neživému, co dělá náš svět suprovým místem k existenci.

A proč jsem si pro svůj zájem a k tomuhle vypravování vybral právě sovy? Už od mala mě fascinují tím, jak se oproti jiným druhům těžko pozorují. Schovávají se za oponu noci, nebo do hustých stromů, do neobydlených částí našich budov. Nejsou slyšet, když prolétnou okolo. Nechtějí být viděny. A když už je najdete, objevíte klidně sedícího tvora, koukáte na jejich kulatou hlavu s velkýma očima, které občas mrknou. Možná proto, jak moc nám připomínají právě lidskou tvář, a jak bychom chtěli být také tak klidní v našem rychlém a pozornost vyžadujícím světě, nás sovy prostě přitahují. Jasně, třeba komáři, myši nebo holubi s námi lidmi mají mnohem více interakce a vytvoříme společně mnohem více malých příběhů. Ale ruku na srdce, koupili byste si o nich velkou knihu? Sovy na nás prostě působí jako veliká vzácnost.

Ano, sov je podstatně méně než hrabošů a sýkor, jsou to predátoři a těch je vždycky zlomek v porovnání s početností jejich kořisti, tak prostě funguje potravní pyramida. Měl bych ale hnedle dodat, že je to vzácnost pozorování, ne až tak možností pozorovat samotné sovy. Mám vždycky ohromnou radost, když vidím klienty, kteří se mnou za sovami vyrazili, jak jsou překvapení, kolik sov za odpoledne a večer viděli, a taky kde všude jsme je pozorovali.

V nejlepších měsících není výjimkou se dostat klidně přes stovku pozorovaných jedinců a nezřídka na šest pozorovaných druhů. A ne, opravdu nemluvím o výletě v odlehlé tropické džungli s nadstandardní biodiverzitou. V tomhle případě ani nejsme daleko od velkého města. A i ona vzdálenost je velmi relativní a pro pozorovatele žijící v mírném pásmu Evropy dost příznivé hledisko. I ty nejvzácnější středoevropské sovy nejskrytěji žijící uprostřed lesních komplexů, které většina lidí nikdy neviděla, jsou od našich bydlišť v podstatě, co by kamenem dohodil. A to je přeci parádní příležitost k jejich pozorování!

A nejen pozorování. Za tu kupu let, co se věnuji poznávání přírody, ochraně a vzdělávání lidí, jsem si všimnul jedné jednoduché rovnice. Máme rádi to, co aspoň trochu poznáme. A co poznáme a máme rádi, to pak rádi i ochraňujeme jako něco vlastního, něco, co patří k nám, do našeho okolí, životního prostředí. Viděl jsem mnohokrát tu roztomilou proměnu z brblajícího majitele pozemku, který musí uklízet hromady vývržků po zimujících kalousech a tolerovat cákance trusu na chodníku a plotě, na zapáleného pomocníka, který mi při každém setkání hlásí aktuální počet sov i druhů, zajímá se o to, kdo jsou ti lidé, kteří se přišli podívat na „jeho“ sovičky, a chlubí se kamarádům, že už hostil i milovníky sov z ciziny, nebo dokonce profesora ornitologie. Pak je i snazší úspěšně vysvětlovat, proč nepoužívat zbytečně jedy, jak nevědomky nelíčit smrtelné pasti, že i místa výrazně ovlivněná člověkem jsou pořád příroda, kde je dobré mít různost a co nejvíce přirozených procesů, anebo že ochránci přírody, ekologové a vědci tu nejsou proto, aby lidi otravovali a omezovali v dobrém žití, ale mohou je inspirovat k lepšímu přístupu ke všemu, co nás obklopuje.

Proto jsem i napsal tuto knihu. Chtěl jsem využít ten velký zájem o sovy, které jsou typickými emblémovými druhy, a využít je k tomu, aby vás, vaše děti a blízké vytáhly ven. K poznání budící fascinaci, zvědavost a další poznání i přes hranice sovího světa. Přečtěte si o nich, prohlížejte si fotografie, naučte se sovy hledat, vytvořte si svůj plán a vyrazte za nimi. I dneska večer potkáš sovu! Otázkou je jen to, zdali o tom setkání budeš vědět taky.

***Martin Tomáš**, hlavní průvodce Flyfish.cz a autor této knihy vesele přezdívaný klienty „Dr. Sova“*

Puštík bělavý na lovu. Krásná, světlá a velká samice s výrazně žlutým zobákem.

Dnes již bohužel velmi ohrožení sýčci obecní na ozdobné fasádě farmy.

Vzácní zimní hosté ze severu. Na každých cca sto kalousů ušatých sem přilétá jedna pustovka.

Kulíšek nejmenší ukrytý v hustém a temném smrkovém lese.

Kolik houknutí znáš

Sovy jsou až na malé výjimky lidským očím skryté. Jen si zkuste vzpomenout, kolik jste jich viděli dneska cestou z práce? Nebo večer při procházce okolo domu. Nebo když vyrazíte na procházku nebo projížďku do lesa? Když se ptám svých klientů na začátku sovích akcí, kolik už pozorovali divokých sov (nepočítáme ty v zoo a na různých sokolnických akcích), nejčastější odpovědí je, že žádnou. Nebo třeba jen zaslechli, nebo viděli velmi krátce přeletět. Jestli si teď odpovídáte, že jste viděli více druhů, nebo více jedinců, bezpochyby patříte mezi prťavý zlomek populace s enormním zájmem o ptáky a tyhle ptačí duchy. Nebo máte před domem kalousovník (tenhle speciální druh stromu vám ještě vysvětlím v části věnované jednotlivým měsícům), nebo jste ještě větší šťastlivci a máte ve stodole či ve vsi sýčka či sovu pálenou. Ale ani vám snad nebude vadit, když to s ohledem na úplně začínající sovaře vezmu od píky.

Nejčastějším sovím pozorováním je to hlasové. Pamatuji si, že i to moje úplně první bylo přijaté ušima. Seděli jsme s tátou a dědou na kraji vesnice v Beskydech a poslouchali jsme les. Byla to taková naše společná kratochvíle, sedět ve tmě venku, pít čaj a jen tak si pro sebe dumat a občas i zaostřit uši na něco zajímavého, co se z blízkého remízku, louky i lesa doneslo až k nám. Nebylo mi tehdy ani pět a ohromně jsem si užíval tu možnost být ve tmě venku a jenom poslouchat a hádat, co to zrovna bylo? A tak se i ozvalo úplně první zahoukání puštíka obecného v mém životě. Z kraje lesa dával vědět své paní Puštíkové, že bedlivě stráží jejich teritorium. A mně to tehdy znělo jako: „Hůůů – juchuchuchůůů!“ Tehdy jsme neměli žádné termovize, špičkové dalekohledy ani sovám neviditelné svítilny, takže jsem si jenom představoval, jak je asi tenhle pan Puštík velký a jak u toho houkání vypadá. Jestli důstojně, jako dědeček, když čte noviny a báňá ze své dýmky a volá na babičku, ať mu zaleje kafe, nebo poťouchle a srandovně, jako tatínek, když spolu blbneme u potoka a hrajeme si na pstruhy, kteří loví jepice a vyskakují s otevřenou pusou nad vodu. Promítal jsem si do té úplně první sovy spoustu lidského a přiznávám se, že to dělám i teď, i když jsem jich už viděl tisíce.

Tohle rozjímání mi ale přerušilo něco ohromně velikého, co naprosto tiše přeletělo nad našimi hlavami kolem domu a zamířilo za volajícím puštíkem. Fíha! Mělo to rozpětí jak letadlo! Ohromná sova! Ta největší na světě!

Dětské oko prostě umí přenést realitu do pohádkového světa. Ale v noci se tohle dobře daří i dospělým a puštíkům s rozpětím křídel k metru klidně přisoudí rozměry největších výrů, aby pak při prvním denním pozorování byli překvapeni, jak vlastně nejsou až tak velicí. A to je ještě neviděli zmoklé, aby zjistili, že sovy nejsou tím, čím se zdají být! Když dám stranou mystiku známé hlášky ze seriálu Twin Peaks od Davida Lynche, sovy jsou opravdu spíše ohromnými chuchvalci peří s relativně prťavým ptačím tvorem uvnitř. Ale ať neutíkám k jiným tématům, o kterých vám ještě napíšu, vrátím se ke komunikaci Puštíkových z mého dětského zážitku.

Ta druhá sova, co za tou první přiletěla, se totiž začala ozývat také. Jen to bylo úplně jiné volání. Takové krátké a silné opakující se kvíkání. Znělo to strašidelně a o to více, jak se přidávaly další zvuky první sovy, další nové přidávala i ta druhá, až se celý ten soví rozhovor zvrtnul v ohromnou kakofonii houkání a skřeků. Vůbec se nedivím našim předkům, že věřili v lesní duchy, upíry, hejkaly a podobná stvoření, když tohle slyšeli z temného nočního lesa. Seděl jsem tam tehdy jak opařený s pusou dokořán a ani jsem nebyl schopen se táty nebo dědy zeptat, cože jsme to vlastně slyšeli. Po pár minutách neuvěřitelné zvukové show sovy zmizely do lesa a dědeček mi vysvětlil, že jsme slyšeli pár puštíků obecných při toku a páření. Pro mě byl ten zvukový zážitek matoucí. Byl jsem malý a věděl jsem, že kravička dělá „bůůů“, kočička „mňau“ a sovička „hůůů“. Ale tohle? Hned ráno jsem nastoupil na své dospělácké průvodce přírodou ve dne i v noci a položil jim desítky otázek, jak je možné, že jedno zvíře vydává tolik zvuků. Tehdy mi s pochopením pomohla Aida, naše fenka trpasličího knírače, díky které jsem si uvědomil, že štěká jinak, když vidí nás, nebo když jde cizí člověk blízko kolem plotu. Že k tomu vyje, několika variantami kňučí, vrčí a prostě vydává více zvuků podle situace. Přišlo mi pak velmi zajímavé chodit poslouchat ten náš puštící pár a chytat další zajímavé zvuky, které jsem ještě neslyšel. Už jako malý jsem díky tátovi, dědovi a sovám v Beskydech objevil, že se zvuky sov liší nejen podle druhu, ale také podle pohlaví, stáří, ročního období a situace. A že se dají často odlišit i jednotliví jedinci stejného druhu. Soví zvukové projevy jsou bezesporu nejlepší branou k poznání, jaké sovy ve své blízkosti máme. Ale je to poznání tak rozsáhlé, že se i v případě našich středoevropských sov mám stále co učit, i po téměř padesáti letech.

Jak dříve nebyly žádná cédéčka, databáze nebo aplikace se sovími zvuky, učili jsme se v podstatě jenom přímo v terénu se zkušenějšími pozorovateli. Dneska je minimálně základní vstup do světa sovích zvuků o mnoho snazší. Umělá inteligence učící se podle nashromážděných databází pokročila do takové míry, že si stačí nainstalovat na mobil chytrou aplikaci (například Merlin Bird ID), do ní nainstalovat zvuky podle regionu, ve kterém budete pozorovat, a když uslyšíte zvuk, který chcete identifikovat, prostě spustíte nahrávání a aplikace vám v reálném čase ukáže, o jakého ptáka se jedná. Když jsem ji zkoušel na sovách, v podstatě se nemýlila, když zvuk nebyl příliš zarušený větrem nebo jiným hlukem.

No jo, kouzlo pomalého poznávání z mého dětství ukradla technologie. Ale když pominu tenhle romantizující pocit, zas je dneska opravdu pro každého snazší poznat, jaká zajímavá zvířata kolem něho žijí, a zamilovat si je. Už to není příroda poznatelná jen hrstkou vědátorů a nadšenců. A to je správně. Víc zájmu od lidí znamená větší respekt od těch, kteří naši společnost řídí.

A vlastně ani teď tyhle moderní metody nebrání nikomu vydat se cestou starší, venku prostě poslouchat, případně nahrávat, a doma si vlastnoušně porovnávat s nějakou databází sovích zvuků. Ostatně to i doporučuji pokročilým sovařům, kteří už poznají základní zvukové projevy svých cílových druhů a už vlastně automatické apky ani nepotřebují. Udělejte si dobrý čaj, otevřete si nějakou databázi zvuků (já doporučuji asi tu největší a nejlepší: xeno-canto.org), vyhledejte druh sovy, o jejíž hlasech se chcete hodně dozvědět, a dejte se do zkoumání toho ohromného množství nahrávek z celého areálu jejího výskytu. Koukejte se na datum, kdy byla pořízena, kde byla pořízena, občas je tam i popis pohlaví a situace. Brzy zjistíte, že se budete učit celý svůj pozorovatelský život, jako jsem už stačil pochopit i sám. Ale dobře si pamatuji jedno moudro od mého dědečka. Říkal mi: „Ten, kdo je zvědavý, pídí se a učí, ten žije. Kdo s poznáním a učením přestane, započne umírání." Řídím se tím pořád. Učím se stále nové jazyky, abych si rozuměl s kolegy při výletech do zahraničí. A učím se poznávat další hlasy, abych měl tušení, s kým na místě jsem, když mi nebude mít kdo poradit. Další úrovní je pak umět na sovu vlastními silami dobře zavolat. Ale akustická provokace je téma tak zajímavé a taky trochu kontroverzní a propletené vnímáním etiky, že si ho nechám na později, až bude vaše láska k sovám pořádně zpečetěna.

Výreček malý dobře schovaný u kmene svého denního stromu.

Sýc rousný číhající na kořist na lesní oplocence.

Sýček obecný svůj přírodní domov vyměnil za lidské prostředí.

Nafouknutý odpočívající kulíšek nejmenší ve třpytivém světle jarního lesa.

Sovy se nikdy moc nevystavují. A sýčci obecní jsou mistři ve skrývání v našem blízkém okolí.

Kdepak ty ptáčku místo máš

Představte si, že jste podobně jako já ve svém dětském příběhu někde zaslechli sovu. A co dál? V noci ji neuvidím, ale ve dne jsem ji tam i na několik pokusů taky nenašel. Je tam vůbec? Nebo jen prolétala? Je nějaká šance ji najít? Samozřejmě! Jen množství investovaného času bude hodně záviset na důležitém faktu, co o té sově víte. Jak se chová? A pozor, je to otázka několika rovin. Bude záležet na znalosti behaviorality sov obecně, daného druhu, a dokonce i daného jedince v konkrétním prostředí a v konkrétní situaci. Stalo se mnohokrát, když jsem třeba poslal své kamarády fotografy omrknout a vyfotit nějakou lesní sovu, že se vrátili s nepořízenou, i když jsem jim popsal místa, kde nejčastěji bývá, a vysvětlil, jak ji efektivně hledat. Prostě jim chyběly ty drobné nuance napozorované za několik let, často i několikrát týdně.

Je velký rozdíl, jestli půjdete na vycházku za sovami s někým, kdo za nimi vyráží občas, nebo s člověkem, který s nimi stráví valnou většinu svého bdělého času. Účastníci mnou vedených výletů už dost často mají zkušenost s nějakou jinou soví akcí, které jsou velmi populární. Ani s docela kvalitními ornitology ale neměli moc úspěšných pozorování. Pak jsou pozitivně překvapeni diametrálně odlišnými výsledky. Ale není v tom žádná magie. Napadlo by vás srovnávat hobby tenistu, který tu a tam zajde na víkendový turnaj, s někým, kdo se uživí na profesionálním okruhu? Sice na stejném kurtu, se stejnou obuví, raketami, míčky, ale nemůžete očekávat moc srovnatelný výsledek. Čas strávený v sovím prostředí a dlouhodobě cizelovaný přístup nelze plně nahradit ani předanou znalostí, ani moderními technologiemi, dokonce ani teoretickým vzděláním. Nebojte, tohle vám nepíšu proto, abych se vytahoval. I mně se občas podaří v terénu totálně vyhořet. Jen bych rád zdůraznil, jak je potřeba být trpělivý a pokorný. Že i vycházka bez pozorování může být cennou informací, kterou do budoucna využijete. Že pozorování sov není o nějaké soutěži, kde porazíte někoho druhého, ale parádní příležitostí k seberozvoji, k naučení se pracovat se zpětnou vazbou a ke zpomalení sebe sama. A taky teď už asi tušíte, proč se nebojím vám v téhle knize prozradit úplně všecko, co vám může s pozorováním sov pomoci. Jak říká můj kamarád, vynikající asijský průvodce a sovař: „Učitelé nevymřou, napíšou-li učebnice.“

Sovy žijí na všech kontinentech kromě Antarktidy a aktuálně jich uznávané mezinárodní ornitologické organizace počítají na více než 250 druhů. Mým cílem není pokusit se vás provést povrchními údaji o všech z nich. Tyhle informace si snadno opatříte na internetu. Zaměřím se na „naše" středoevropské sovy, u kterých se vám pokusím předat takové know-how, abyste je zvládli pozorovat docela úspěšně, aniž byste je rušili, nebo u toho zlobili lidi, které v jejich okolí potkáte. Rady pro pozorování cizokrajných sov, kterých už jsem taky pár desítek druhů viděl, si nechám na závěr knihy jako bonus. My si tentokráte vystačíme s desítkou sovích druhů, které lze u nás s docela vysokou pravděpodobností potkat. Budou to tři klasické lesní druhy: kulíšek nejmenší (Glaucidium passerinum), sýc rousný (Aegolius funereus) a puštík bělavý (Strix uralensis). Dva typicky synantropní druhy, žijící v našich končinách v podstatě výhradně v těsné blízkosti člověka: sýček obecný (Athene noctua) a sova pálená (Tyto alba). A pak pět druhů, které můžeme nalézt jak na docela odlehlých místech, tak i přímo ve městech a dalších sídlech: puštík obecný (Strix aluco), kalous ušatý (Asio otus), kalous pustovka (Asio flammeus), výr velký (Bubo bubo) a výreček malý (Otus scops).

Ti z vás, kteří už se sovami nebo ptáky trochu zabýváte, jste si všimli, že jsem je nerozdělil do skupin fylogeneticky, tedy podle toho, jak se vyvinuli, a s kým jsou si bližší, nebo vzdálenější, ale podle prostředí, kde na ně můžete narazit. Pro knihu namířenou na úspěšné pozorování je to užitečnější. A taky tímto získáte docela užitečné know-how pro rychlé prvotní filtrování kvality předávaných informací od naprostých laiků. Když vás totiž bude známý posílat do hlubokého lesa, kde minulou noc jasně slyšel sýčka, vy už budete správně tušit, že to pravděpodobně sýček nebude, v lepším případě to bude vůbec sova. Nebo jsem se potkal s hádkou, kdy u fotky sovy vyfocené dost typicky v ruině domu uprostřed nížinné vesnice dotyčný do roztrhání těla trval na tom, že se jedná o kulíška. Ano, sovy umí létat, umí létat i hodně daleko, a raritně se i typická sova horských hvozdů může posadit na zbořeninu v okolí. Takové pozorování by ale byla převelká vzácnost a je lepší si vzpomenout, že tohle je přece typické prostředí pro sýčky. Laikům ale tyhle omyly odpusťme. Většinou si zapamatovali soví druhy podle toho, jaká informace do nich naposledy narazila. Když budete mít chuť, můžete jim to vyjasnit správně a třeba z nich taky udělat budoucí zapálené milovníky sov. A taky můžete v biotopové znalosti trénovat sami sebe každé Vánoce, když si pustíte v televizi pohádky, ve kterých jsou sovy a jejich zvuky použity často, a převážně úplně špatně.

Typickým zástupcem horských jehličnatých lesů je kulíšek nejmenší.

Puštíci obecní už také umí využít lidské stavby a pozorování v nepoužívaných komínech není úplně raritou.

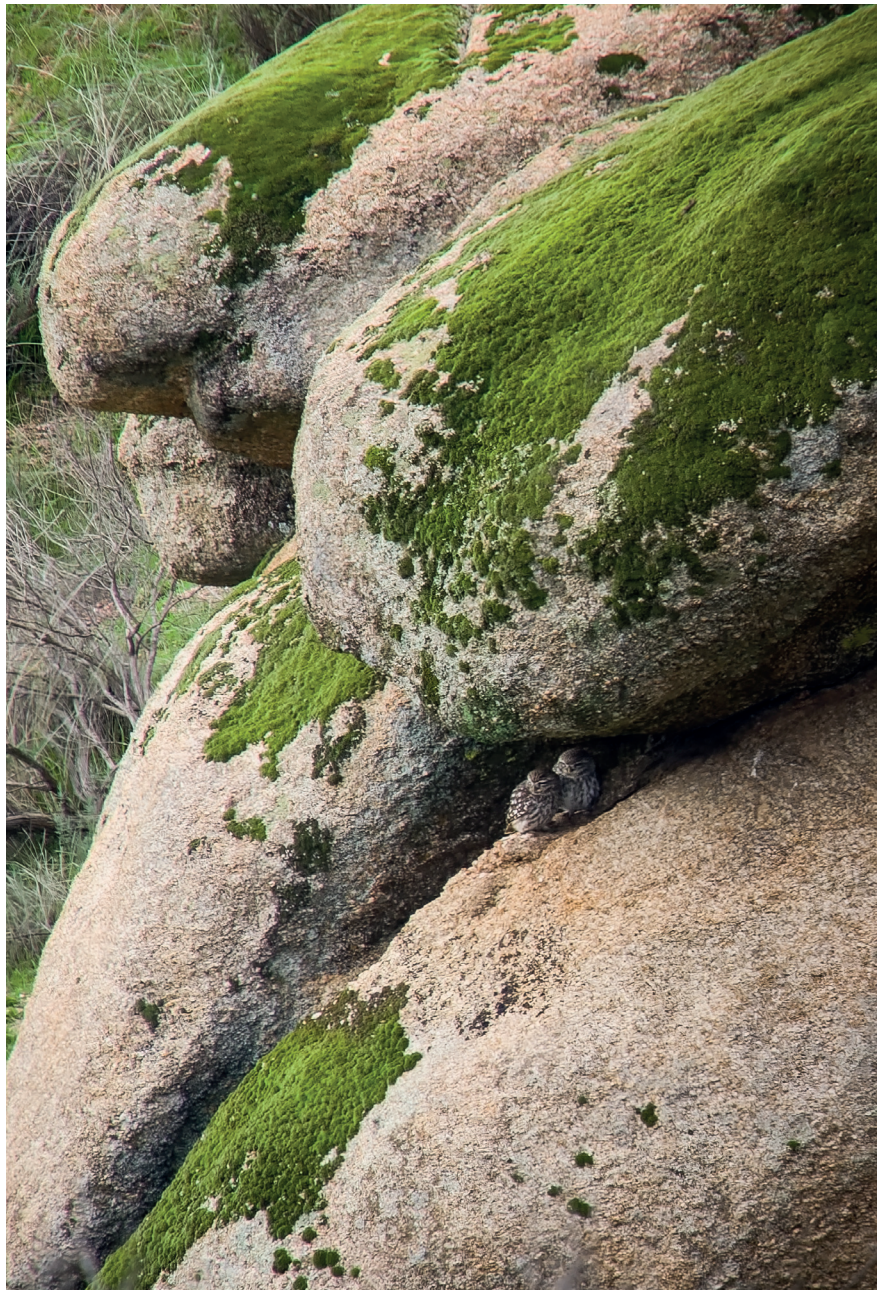

Největší životní změnu udělali v poslední době sýčci obecní. Z přírodních dutin do našich staveb.

Kalous ušatý ukrytý v jehličnanu uprostřed rušného městského parku.

Města plná sov

Znáte Kikindu? To je jedno město na severu Srbska. Není úplně malé, počtem obyvatel je větší než Česká Lípa, nebo Znojmo, představte si třeba Prostějov. A je to veleznámé město evropských sov. V zimě roku 2009 tam byl zapsán světový rekord v počtu divokých sov na jednom místě. Na stromech na centrálním náměstí tam napočítali 734 kalousů. Dovedete si to představit? Já jsem se byl v Kikindě podívat několikrát cestou z oblíbeného Bulharska. Početnost zimujících sov kolísá, odhadem jich tam bylo třeba 300 až 500 v různých letech. Ale ten večerní rozlet! Učiněný Alfred Hitchcock! Tihle zimující kalousi, pak sýčci v rozpadlých vesnicích Balkánu nebo Maďarska, sovy pálené z kostelů a skladů, výrečci z rušných městských parků v centrech, ale taky třeba puštíci obecní hnízdící v komínech nevyužívaných domů mě nasměrovali k prozkoumávání měst. Sovy se za staletí prostě přizpůsobily existenci vedle nás, nebo dokonce blízko nás. Alespoň některé druhy. A dobré sovaření se prostě může konat, aniž byste opustili město.

Pamatujete na začátek roku 2021? Ano, to vrcholila koronavirová pandemie, něco funkčního proti ní bylo zatím v nedohlednu a politici s infektology se snažili vymyslet cokoliv, co by aspoň trochu snížilo nepěkná čísla na výstupu. A tak nás tehdy uzavřeli v hranicích okresů. My v Praze jsme měli trochu výhodu plynoucí z velikosti města. A pro mě to byla příležitost, jak si odškrtnout jeden již dávno vymyšlený monitorovací projekt. Kolik v tomhle městě žije sov?

Z předchozích náhodných, nebo známými nahlášených situací už jsem věděl, že téměř v každé pražské čtvrti můžete najít kalouse ušaté. Kalousi jsou docela nenáročné sovy. Využívají hnízda po strakách, vranách, poštolkách, kterých tu máme dost. Stejně tak máme dost hustých jehličnatých i listnatých stromů, kde se rádi schovávají. A lidská existence je velmi často spojena i s větším výskytem různých myší, takže tady mají dost potravy. Pak už stačí vyklubat se s geneticky lepší výbavou pro zdolávání nebezpečí v blízkosti lidí, nenechat se za mlada sežrat kočkou, psem nebo srazit autem, a pěkná městská populace kalousů je na světě!

Doporučuji vyrazit nejen v Praze, ale i dalších městech, v březnu nebo dubnu do nočních ulic a nepříliš hustých parků. Zaměřte se převážně na vyšší jehličnany, borovice, smrky a máte velikou šanci uslyšet klasické a stále opakované tlumené „hu“ samců a do toho mňoukavou odpověď samic. Určitě si před tím pusťte tyhle zvuky z nějaké databáze. Když budete mít trochu štěstí, tak vám tokající ušáci k tomu vašemu pozorování zatleskají křídly, což je také jejich typické chování. Tím tleskáním v letu samci předvádí, jak jsou silní. A můžete je k tomu i sami vyprovokovat. Prostě otevřenou dlaní plácejte se zhruba vteřinovým intervalem do kalhot a se slušnou pravděpodobností si vás přiletí jedna, nebo dokonce několik sov prohlédnout. Většinou to ale funguje jen poprvé. Ze zkušeností můžu potvrdit, že sovy dokážou poznat, že se je snažíte oblafnout, a že konkurenční samec nejste. Druhým moc dobrým obdobím pro pozorování kalousů ušatých je přechod jara do léta, kdy jsou k nalezení i na větší vzdálenost díky pronikavému pískání kalousích mláďat žadonících o potravu. Tohle se opět děje kolem soumraku a v noci a za příznivých podmínek je uslyšíte i na několik stovek metrů. V horším případě je budete mít za vlastním oknem, což se sovařům může zprvu zdát jako báječná situace, ale několik nocí, než se začnou rozlétávat, se moc nevyspíte.

V dosud vyjmenovaných obdobích budou vaše pozorování maximálně v počtu několika sov. I ve střední Evropě se ale dají pozorovat kalousi po desítkách, a dokonce i stovkách jedinců! K tomu je ovšem potřeba zima. Kalous ušatý obývá i mnohem severnější části Evropy, a když zamrznou a zapadají sněhem, stávají se pro tuhle myšky lovící sovu mizerným místem. A tak létají na jih. Jak už jsem vám psal, dost jich doletí i mnohem jižněji, na Balkán. Pravděpodobně proto, že dříve bývaly tvrdší zimy i u nás, a tak to pro ně bylo výhodné. Klima se ale mění a v našich středoevropských podmínkách přibylo mnoho míst, kde se kalousové se sněhem téměř nepotkají, zato mají našimi zemědělci náramně prostřený stůl plný hrabošů. Pro zimní pozorování těchhle hostů ze severu se tak vyplatí volit místa, kde je dlouhodoběji tepleji, jsou tam menší úhrny srážek a v blízkém dosahu mají zemědělskou činnost (pole, chovy zvířat). Ani nemusíte být velcí špióni, aby vás hned napadla jižní Morava, Haná, Polabí. Ale takových dobrých míst najdete u nás i v okolních zemích hodně. Tipy, jak pátrat, pro začátečníky i pokročilé, vám ještě napíšu do průvodce sovím rokem.

Občas se sovy nahřívají na slunci a mohou být pak snadno vidět. Třeba i uprostřed obce.

Někdy se ušáci skrývají v hustých větvích, jindy využívají svou kamufláž co nejblíže kmene.

No nevypadá tahle sova jako starý hrbatý čaroděj, co změnil podobu?

Kalous ušatý vlevo a kalous pustovka vpravo.

Pustovka, puštík, pustíme se do hledání

Není kalous jako kalous, dlužno dodat, a přidávám, že právě v tomhle zimním období je i největší šance pozorovat u nás mnohem vzácnější sovu – kalouse pustovku. Od kalouse ušatého ho rozeznáte snadno. Zatímco ušáci mají jantarově oranžové oči, pustovky vždycky žluté. Mají proti častějším ušákům i kratší „ouška“, tedy ta peříčka na vršku hlavy připomínající uši savců, i když to žádné uši nejsou. Ty mají sovy schované pod peřím na hlavě, a jak suprově je dokážou využít, vám ještě napíšu. A kdybyste našli sovu schovanou v tak hustém stromě, že ani neuvidíte její hlavu, mrkněte na vzory na peří na jejím břiše. Kalous pustovka má na břiše jednoduché čárky. Vypadají, jako by je namaloval nějaký japonský kaligrafický mistr. Kalous ušatý má složitější vzor a na jeho peří najdete malé křižovatky, vedle sebe to vypadá jako namalované větvičky. Rozhodně je tohle bezpečnější rozlišování než se spoléhat na to, že je pustovka prostě světlejší sova. Na dálku už mě takhle nejeden bíle zářící ušák zmátl.

Pustovky jsou u nás o mnoho vzácnější pozorování než jejich ušatí příbuzní. Při prohlídce dat z dlouhodobého zimního monitoringu, který dělám v jedné lokalitě, vychází jedna pustovka na stovku kalousů ušatých. V hnízdní době je to ještě větší nepoměr, protože u nás pustovky hnízdí jen zřídka, zato kalousi ušatí jsou druhou nejběžnější sovou. Vysvětlení je docela snadné. Pustovky hnízdí na zemi a mají rády rozsáhlé plochy s nízkou vegetací a s co nejmenším ohrožením svých hnízd. Ve Skandinávii, kam je jezdím pozorovat, taková místa hojně mají. Obrovské podmáčené louky, neobhospodařované, maximálně jen jako výběhy pro koně nebo pastva. U nás je takových míst málo. A k tomu ohromné množství divočáků, našeho pohybu (často s pejsky na volno) a intenzivní zemědělství se všemi negativy. Nic pro pustovku. Netřeba ale házet flintu rovnou do žita a spokojit se jen se zimními migranty. Zapomněli jste snad na významné hraboší roky? Cyklicky se stává, že je jejich populace prostě ohromná. A to může motivovat i jinak severské pustovky k zahnízdění u nás. Až budou zase plná média hrabošů, poohlídněte se ve vašem okolí, zdali tam nemáte kousek mokřadu schovaného mezi poli. Ideálně tam, kde místní zemědělec neutrácí zbytečně peníze za rodenticidy (jedy na myši). A ještě lépe, když ta pole nebudou všechna zarůstat vysokými plodinami, nebo alespoň ne stejně v čase. A vůbec nejlepší, když si budou mít sovy kam sednout, prostě mít nějaký výhled. To se vám pak může poštěstit vidět krásný přízemní let pustovky pátrající po krmení pro své mladé.

Já se teď ale po kalousí odbočce vrátím do roku 2021. Tehdy na přelomu zimy a jara jsem měl totiž jiné cílové druhy. Puštíka obecného a výra velkého. Začnu puštíkem, protože mimo zimní tahy kalousů, je to naše nejčastěji se vyskytující sova. Druhové popisky říkají, že ji najdete v každém trochu vhodném lese, dokonce i v docela malém lesíku. Jenomže spíše nenajdete. Obecní puštíci jsou noční sovy, což ztěžuje pozorování, a jako tradiční predátoři drží obvyklou taktiku, mimochodem velmi typickou pro většinu sov – nebýt vůbec vidět. Taktika je to skvělá. Když o mě kořist neví, není tak opatrná. A sovy jsou pro tohle ohromně dobře vybaveny. Puštík, jakkoliv působící jako docela velký pták, váží sotva půl kila. Ten dojem velikosti vytváří množství peří, kterým je vybaven. Má ho i čtyřikrát více než někteří jiní ptáci. A proč? K tepelné izolaci. Nemusí se moc hýbat a neztrácí tělesnou teplotu. A to je vynikající taktika. Když sedí a nehýbe se, nepoutá na sebe pozornost. Splyne s prostředím, a tak tam vlastně není. A za den tahle adaptace znamená pěkný průšvih pro 3 až 10 myší (podle období, při krmení mláďat i více), někdy i ptáků. Sekundárně je to ale průšvih i pro nás pozorovatele, protože takhle schovaná sova se prostě hledá těžko. Dokonce ani s nejvýkonnější ruční termovizí, která dokáže rychle odhalit skoro všechny obratlovce, to není úplně snadné. Již zmiňovaná izolační vrstva z peří dokáže sovu schovat i supermoderní technologii. Už jsem se termovizí nahledal sovy v řádech se čtyřmi nulami a používám tu nejlepší, která je k dispozici. Když ke mně ale seděl puštík zády a nebyla šance chytit ani trochu tepelného záření z očí a zobáku, klidně jsem ho přehlédl, i když seděl docela blízko. A ani dohledávání podle vývržků není vůbec snadné. Puštíci bydlí v dost zarostlých místech a nemáte moc šancí je pravidelně nacházet. Ledaže byste si po vzoru některých sovařů ze zahraničí, kteří se zabývají lesními druhy, vycvičili psa k hledání vývržků čichem. Puštík obecný prostě není pozorovatelsky snadná sova.

Než se ale spokojíte s tím, že i jeho typické houkání je pozorování, dám vám jeden báječný tip, jak je najít, a dokonce i vidět. Vyzkoušejte městské parky! Uzavřen v okrese, prošel jsem tehdy skoro všechny parky a parčíky v Praze a našel je úplně všude. Výhodou často bylo osvětlení lampami a také to, že jsou ty sovy velmi zvyklé na pohyb lidí. Najdete je i kousek od Pražského hradu, nebo na Petříně, a kdybyste byli opravdu bezradní, zajděte navštívit pana Manekýna do Čimického háje. Bydlí na nejrušnějším místě parku u hájovny a vystavuje se více než svatí na orloji. Když ho na místě nenajdete, zeptejte se místních. Všichni ho znají. Tuhle sovu je větší vzácnost nepotkat.

Puštíka obecného najdete ve skoro každém trošku větším městském parku.

Zatímco puštíka pomáhá maskovat jeho kamufláž podobná kůře, pustovky volí ukrytí do hustých stromů.

A někdy musíte být velmi pozorní a nevynechat žádnou hlubší dutinu.

Samice výra z okraje Prahy. Že je to výří teritorium, poznáte i bez sov podle typických cákanců trusu.

Ve výru velkoměsta

I přes parádní populační hustotu puštíků v areálu Prahy jsem ale narazil na místa, kde bylo jejich hledání složité a těžké. Biotop mi přišel vyhovující, i nějaké starší stromy ke hnízdění jsem našel, myší potravy tam při průzkumu termovizí bylo dost, ale po puštících ani vidu ani slechu. Dokonce ani několik návštěv nestačilo. Odpověď mi dala poslední pražská sova. Ta největší! Výr velký. Výři, to už je mezi sovami jiný kalibr. Metr a půl i více v rozpětí křídel a klidně tři nebo i čtyři kila. To už se musí i docela velký puštík bát. A taky že bojí! V místech, kde mají za sousedy výry, jim není do zpěvu a chovají se ohromně plaše. A není se čemu divit. Ti neopatrní skončí na výřích trhaništích, což je pěkně strašidelně působící místo. Představte si, že se procházíte na hraně skal někde nad řekou, na nepříliš navštěvovaném místě, nikdo a nic vás neruší v užívání krás přírody a najednou najdete kůže zajíčků, ježků, koček, kosti, paráty dravců, sov, zbytky kachen, různé lebky. Vypadá to jako místo rituálů nějaké zlé čarodějnice. Ale pro výry je takové chování pochopitelné. Ukrmit tak velké tělo už není tak snadné po malých myšičkách, tak rád loví mnohem větší kořist. A tu pak samozřejmě nespolkne celou a musí ji zpracovat. A speciální trhaniště přináší i tu výhodu, že pachy zbytků kořisti nelákají predátory k návštěvě hnízdního místa, které výři mají na zemi, byť v nepřístupném, často skalnatém terénu.

A co že to láká výry být spokojenými měšťany? Praha, která se rozrostla okolo skalnatého a docela strmého kaňonu Vltavy a kaňonů jejich přítoků, nabízí mnoho dobrých hnízdních možností. A hlavně předkládá výrům stále doplňovaný bufet. Potkani, holubi, kachny, nutrie, ježci, ale třeba i zajíci, další větší ptáci, nebo zatoulané kočky a občas i nějaký ten menší pejsek, to už je slušná plná penze jak z pětihvězdičkového hotelu. A z jiných míst v Evropě se dokonce ukazuje, že výři ani nepotřebují přírodní skály a strže. Že podobně, jako se adaptovali holubi skalní, předchůdci dnešních městských holubů, dokážou místo přirozených míst využít i lidské stavby. Vlastně jim stačí, ať je tam trochu klidu, a okolo je právě ten prostřený stůl. A výři dokážou úspěšně zahnízdit na střeše paneláku, nebo třeba obchodního centra, jako se stalo třeba v Helsinkách. Moje nejzajímavější pozorování výrů v Praze bylo na kraji Holešovic, nebo u Barrandovského mostu, když na mě pořádná samice výra koukala z horní plošiny skokanské věže dávno nepoužívaného bazénu. A rozhodně stojí městští výři za průzkum v mnoha městech u nás i v Evropě. Máte-li rádi být v noci venku, určitě stojí za to na konci zimy podle houkání výry najít a pak zkusit napozorovat jejich chování. Jsem si jistý, že nás dokážou překvapit.

Najít výra velkého je obtížné, i když tráví den jen kousek od velmi frekventovaného místa.

Nejlepší čas pro pozorování výrů je soumrak.

Dříve nejpočetnější středoevropská sova mimo husté lesy. Dnes je sýček obecný vzácným pozorováním.

Trocha sýčkování

Jestli jste si mysleli, že část věnovaná městským sovám už skončila, tak jste na omylu. Jedeme dále a teď si do hledáčku vezmu sovu, která podědila své vědecké jméno po antické bohyni moudrosti Athéně. Ty, co ještě nevědí, která ze soviček to je, budu chvíli napínat a zastavím se u docela časté otázky, kterou mi pokládají lidé na sovích výletech i besedách. Jsou sovy moudré? Dříve jsem tuhle oblast přešel tím, že se jedná o antropomorfismus, že si do sov přenášíme lidské věci, možná i proto, jak nám jsou svou tváří podobné a jak jsou „moudře“ klidné. Pak jsem si ale řekl, že je vlastně škoda tohle téma tak snadno odbýt, a vzal jsem si na pomoc slavné evropské filozofy, které si pamatuji ze školy. Sokrates, který své vnímání moudrosti stavěl jako uvědomění si vlastní nevědomosti, by asi sovy za moudré neměl. Platón se svým dobrem by jako obhájce soví moudrosti taky neuspěl, ale Aristotela už by naši opeření oblíbenci použít mohli. Schopnost dělat spoustu praktických a správných věcí (minimálně pro sebe) sovy mají. Akvinský by též neprošel, i když jsem viděl tolik sov bydlících v kostelích. Kant taky ne, protože sovy klidně slupnou myšku samoživitelku. Ale takový Wittgenstein, který upřednostňoval ticho a zdrženlivost, by sovy jako moudré mohl vidět. Inu, je to prostě složitá otázka. Určitě stojí za dlouhé večerní debaty, když budete čekat na své noční soví oblíbence.

Ale já vám k tomu sovímu poznávání přidám ještě jednu zajímavou, takovou bulvárně filozofickou úvahu. Nejstarší vědecky zaznamenaná sova pochází z Paleocénu. Je to fosilie sovy asi 60 miliónů let stará. Ogygoptynx wetmorei. Sovy vyvinuté do podoby, kterou známe dneska, jsou jen o fousek mladší, věda je datuje do Eocénu, tedy o pouhých pět miliónů let později. A fungují do dneška. Člověk rodu Homo je tady zlomek té doby a jeho poslední druh, Homo sapiens, mimochodem v češtině člověk moudrý, si za těch pár let, co po Zemi chodí, stihl zničit spoustu důležitého pro vlastní život i budoucnost, zvládl lokálně i globálně vyhubit mnoho druhů zvířat a rostlin, včetně sov, a protože jsme i s naším o mnoho větším mozkem, než mají sovy, stejně nepoučitelní, brzké zlepšení neočekávám. Tak koho byste vybrali jako moudřejšího, přátelé?

Pojďme se ale vrátit k sýčkovi. Ano, jedna z nejslavnějších sov je ta, kterou jsem vám zprvu tajil. Slávu, všechny legendy a pověry nabyla pravděpodobně s počtem interakcí s lidmi, protože to byla sova doslova všudypřítomná.

I u nás se říkávalo, že z každého krovu kouká a houká. Jenže kdeže loňské sněhy jsou? Od půlky dvacátého století, jak se začalo naše zemědělství stávat intenzivnějším, průmyslovějším a velkoplošnějším, přestalo se dařit sýčkům, kteří potřebují pestrou krajinu támhle s loukou plnou květin, támhle s pastvou, támhle s remízkem, staré stromy, podmáčená stanoviště, extenzivní farmu, rumiště. Dneska má ve střední Evropě a u nás jen zbytkové populace, jinde v Evropě se drží hlavně tam, kde se nesnažíme všechno totálně řídit. Třeba na Balkáně, na venkově, který se vylidňuje, domy chátrají a zůstávají tam jen pastevci ze staré školy, to je pro sýčka ráj. V několika vesnicích tam napočítáte celou zbylou českou populaci. Smutný fakt.

Jak sovy hledám dlouhodobě, osobně jsem se stihl seznámit s většinou českých sýčků. A všichni už mají své vlastní příběhy a hodně zajímavá bydliště. Většina z nich bydlí na farmách, to se ví. Taky v ruinách a jinak zanedbaných domech, což je též obvyklé. Ale řekli byste, že se sýčci mohou ubytovat třeba na nádraží, nebo dokonce v paneláku? Jsou to v podstatě mistři v přizpůsobení, když k tomu přidám, že dříve bydleli v dutinách stromů, puklinách skal nebo mezi balvany. Takové chování už je ale u sýčků v Evropě výjimečné, plošněji se dá pozorovat jen na jihu Španělska, kde je hodně kopytníků a pastvy a málo lidí. U nás k pozorování sýčků potřebujete noční návštěvy vesniček a měst, kde paradoxně nalézají svou vytouženou pestrost, protože my lidé tuhle kousek zahrady nebo parku zvelebíme sečením, támhle zase zapomeneme sekat, vedle si uděláme záhonek, jinde necháme zpustnout nějakou dříve udržovanou plochu a sýčkovi pak stačí najít si ubytování. Kde v noci zjara, ideálně v březnu a dubnu, uslyšíte tklivé sýčkovo volání, tam koukejte po dírách ve střechách, větracích otvorech a rourách, oknech beze skel, chybějících cihlách a prostě po všech ďourách, které mu vyhovují. A když sýčky najdete, určitě stojí za to si dát i pozdně jarní a letní pozorování, kdy loví ostošest, aby nakrmili svou drobotinu, a tak jsou pozorovatelní na udržovaných trávnících, ze kterých tahají žížaly, u vysekaných pangejtů, kde se jim dobře loví hraboši, nebo ve stinných místech kolem zídek a potůčků, když preferuje po francouzsku šnečí či žabí delikatesy. V létě si pak rádi doplní jídelníček o větší hmyz, takže i jeho rojení může být vodítkem. Když se vám pak podaří pozorovat více jedinců, zjistíte, že se ve svých stravovacích preferencích můžou i dost značně lišit. Inu, sto sýčků, sto chutí. I tímhle jsou tyhle malé sovičky s velkýma žlutýma očima zajímavé. A na závěr jen dodám, abyste při jejich pozorování nezapomněli na slušné vychování. Bydlí u lidí a těm lidem může vadit, když jim budete dalekohledem koukat do zahrady nebo farmy, nedejbože jim na jejich pozemek přímo vstoupíte. Mějte na paměti respekt k sovám i lidem, mile komunikujte a mějte pochopení pro soukromí.

Sýčci si ve střední Evropě zvykli v blízkosti člověka, jsou synantropní. Tenhle se stal železničářem.

Budovy, do kterých se dá někudy vletět, jsou pro sýčky ideální.

Zemědělské objekty jsou někdy hlídány dvojí silou.

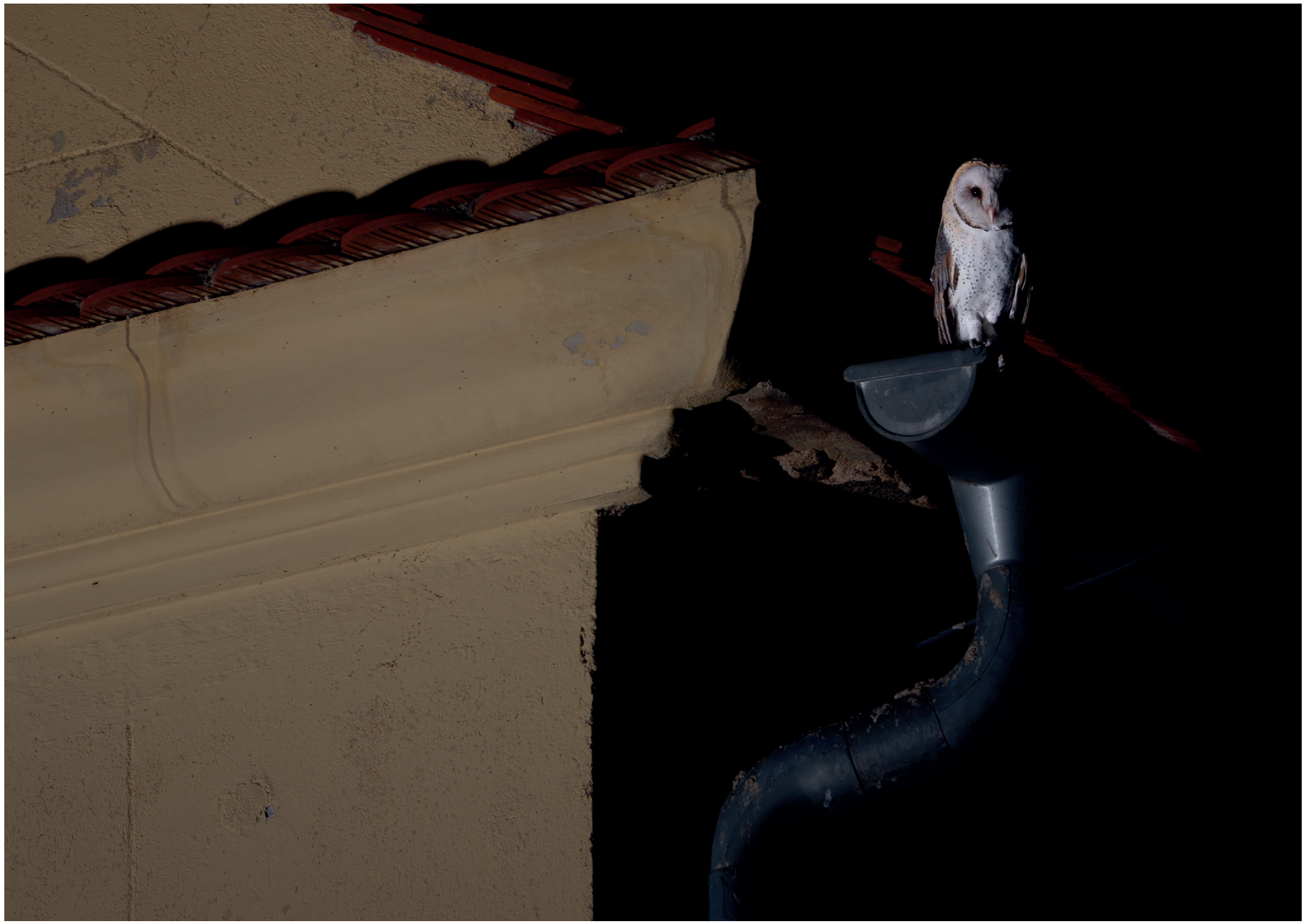

Sova pálená vyhlíží uprostřed noci myší kořist z okapu osvětleného historického špejcharu.

Pálenku jen v noci

Nebojte, tohle nebude návod na skryté požívání lihovin. Pálenka je samozřejmě jmenná zkrácenina pro sovu pálenou, opravdu krásnou sovu s opravdu děsivým hlasem. Ten si rozhodně pusťte a garantuji vám, že si ho ani při prvním pozorování nespletete. A je tedy sakra těžké ho popsat. Prostě takový skřípavý, chrčící, drnčící kvíkojekot. Jestli jste teď výrazně zvedli obočí a říkáte si, jestli jsem si při psaní nějakou tu pálenku (tentokráte ovocnou) nedal ve větším množství, tak vás ubezpečím, že ne. Ostatně sami uvidíte, až ji uslyšíte. Její volání je jedno z nejstrašidelnějších, co můžete ve středoevropské přírodě slyšet. Potíž se sovami pálenými ale spočívá v tom, že ji velmi často jen slyšíte. Sice i z dost velké dálky, ale na veliké prohlížení zapomeňte. Ze začátku budete rádi i za krátké mihnutí jejího světlého těla v lampou trošku ozářené noci. A teď už víte proč. Venku ji najdete v podstatě jen v noci. Je perfektně vybavená k existenci ve tmě, má ráda klid na lov, a hlavně na odkrytých polích má prostě většina hrabošů noční směnu. Proto se těžko radí, kde si na krásnou pálenku počkat. Jestli někde uprostřed obce, kde nám pomáhají světla lamp a kde v nějaké stodole, sýpce, skladišti, nebo kostele bydlí? Nebo radši někde na poli v blízkosti, kde bude lovit a bude se tam častěji pohybovat?

Obě místa mají svoje výhody i nevýhody. Pole v okolí se docela dobře monitorují z auta, takže je to metoda nenáročná. Prostě velmi pomalu projíždíte krajinou a koukáte. Sovy pálené docela často loví v blízkosti cest, zejména v době vyšších plodin na polích, takže se na ně dá reálně narazit, jak sedí na patnících, nebo na stromech velmi blízko. Auto je také skvělý kryt, který dost ptáků nemá spojeno s nebezpečím, takže se často stává, že si sovu můžete prohlížet i velmi dlouho. Chce to jen trošku štěstí, abyste ji neosvětlovali přímo a využili jen rozptýleného světla mimo hlavní kužel auta. Jen vás poprosím, buďte u takového popojíždění velmi opatrní. Srážky s vozidly jsou totiž nejčastější příčinou úhynu sov pálených a jsou též významným ohrožením i pro sýčky a kalouse. Jasně, při pomalé jízdě pro pozorování se to pravděpodobně nestane a v podstatě všechny ty úhyny jdou za normální autodopravou, kdy se lidé přepravují z jednoho místa na druhé ve vyšší rychlosti. Jen na to myslete a ten respekt si udržte, i když pojedete noční krajinou s jiným zájmem. Sovy naši ohleduplnost rozhodně ocení. A vy si třeba připíšete další pozorování sovy pálené, kterou pak můžete detailněji dohledat.

Tím se dostáváme k oné druhé taktice, uprostřed vesnic a měst. Tam si rozhodně vytipujte vhodné objekty, kde by se sovy pálené mohly přes den schovávat a kde by též mohly hnízdit. A jak takovou budovu poznat? V prvé řadě se sova musí mít, jak dostat dovnitř a ven. Kostel ani skladiště se zasklenými okny prostě použít nemůže. Takže hledejte takové stavby, které mají vletové otvory. A pak je ideální, když v bezprostředním okolí takových budov mají šanci lovit. Určitě vás teď napadly různé zemědělské objekty a napadly vás správně. Znám v Česku přes osmdesát párů sov pálených a naprostá většina má své doma právě v takových místech. Ta nejideálnější situace je pak tehdy, když mohou lovit přímo v tom daném objektu (např. skladiště něčeho, co přitahuje myši). To se hodí zejména pro dny, kdy je venku opravdu ošklivo, když hustě sněží, prší, fouká příliš silný vítr. Sovy pak nemusí ven, aniž by hladověly. Takové místo se také hodí i při krmení mladých a při učení mladých, jak mají lovit. U takových sovích objektů se pak vyplatí číhat. Dorazte zhruba na západ slunce a číhejte do soumraku a začátku noci. Je-li to pálenkový domov, sovy se prozradí hlasem a pak si užijete i pozorování očima. Když je do takového baráku jen pár vletových otvorů a vy zjistíte, které jsou nejčastěji používané, dost často se stává, že se tam ještě před nočním vyletěním za potravou sovy na chvíli posadí a dají vám parádní příležitost pro pozorování. Dá se to odhadnout i před tím, než je takhle odhalíte, a můžete si správně vybrat, na které místo zaměříte svou pozornost. Zvykněte si hledat cákance trusu. To se ostatně hodí nejen pro sovy pálené.

Jestli jste už ovšem váš zájem o sovy krmili brouzdáním po internetu a prohlížením fotek, jistě si teď říkáte, jak je možné, že existuje tolik krásných denních snímků sov pálených? Tady je potřeba znát kontext vzniku. Valná většina těch záběrů vznikla za použití v zajetí chovaných sov. Je prostě zájem, a tak existuje i nabídka fotografických workshopů. Je to taková zkratka, jak rychle získat fotku krásné a tajemné sůvy. Stejně ale najdete i denní záběry divokých pálenek a není se čemu divit. Sova pálená je nejrozšířenější druh sovy na světě. Žije nejen v Evropě, ale i v Americe, Asii, Africe, Austrálii. Jen na Antarktidě ne. A tenhle veliký a různorodý areál se samozřejmě projeví i na rozdílech v chování, zejména lovu. A tak jsou místa, kde je zahlédnete i v pravé poledne. A mně se to ostatně povedlo i několikrát u nás, v srdci Evropy. Větší šanci máte, když potřebují nalovit pro hodně mláďat, takže na začátku léta v silných hraboších rocích. Nebo když končí nějaké vícedenní silnější srážky. Nebo když více nasněží a pak to roztaje. Stále ale platí, že na rande s touhle krasavicí je nejlepší začátek nebo konec noci. Hezké pozorování pak náležitě oslavte, protože i se sovami pálenými to jde, podobně jako se sýčkem, bohužel z kopce a dneska už patří mezi nejvzácnější sovy u nás.

Díky technologiím moderních mobilů se za soumraku podařilo hezky vyfotit probuzenou sovu pálenou.

Výreček malý v kaštanu v parku středočeských Lázní Toušeň.

Středomoří na výletě

Z výčtu sov, které můžete pozorovat v urbánním prostředí, už nám chybí jen jedna. A tenhle roztomilý a rošťácky vypadající prcek může být také vaší pozorovatelskou výzvou, protože se toho o něm v areálu střední Evropy zatím moc neví. Je tady totiž docela nováčkem, ale objevuje se častěji a častěji. Dokonce u nás už hnízdí, ten nejznámější pár dokonce ve slavném olomouckém hotelu. Už víte? No jasně! Výreček malý. Tohohle čertíka s malými růžky můžete znát z dovolené u moře, ať už jste ji trávili v Bulharsku, Řecku, Chorvatsku, Itálii, Francii, nebo ve Španělsku. Nejčastější pozorování mých přátel, kteří takhle zahlédli sovu a chtěli po mně její identifikaci, vypadalo takto: „Seděli jsme na terase, užívali jsme si vlahou noc, skvělé jídlo a víno a kolem lampy lovila velké můry a další hmyz menší sova, která potom vydávala zvuky jak couvající autobus, popřípadě sonar ponorky." Dokonalý popis. Nelze se splést. A taková pozorování rozhodně nepřicházejí jenom od moře, jak se výrečci už dostali o dost severněji. Pamatuji si, jak často svým pípáním doprovázeli výběr mýta na srbské dálnici, nebo jak hojní byli při noční procházce hlavním parkem v Bukurešti a ani se nenechali při toku rušit bavící se mládeží s pěkně hlučnou muzikou.

Stále častěji ale přibývají i pozorování u nás. Kromě zmiňované Olomouce i v dalších částech Moravy, zejména té jižní. Ale objevil se třeba i v jižních Čechách, v Praze, v Kutné Hoře. A pravděpodobně jich už bude u nás i v okolních zemích hodně, jen se o nich neví. I výreček je totiž sova s převážně noční aktivitou. A málo ptáčkařů a sovařů se promenáduje po nocích po vhodných lokalitách, takže jsou nalézáni spíše náhodou. I já jsem se k jednomu takovému přichomýtnul. Jezdívám do jedné malé hospůdky v Polabí hrát s přáteli karty. Někteří z hráčů se ještě nestihli zbavit neduhu kouření, a tak odbíhají od stolu ven. Jedné květnové noci se takhle vzdálil můj kamarád Standa, který zná dobře mou zálibu v koukání na sovy, a cestou zpátky mi nahlásil, že venku pípá asi nějaká sova. Znám odtud kalouse ušaté, ale ti nepípají, ale houkají. Tak jsem s ním chvilku polemizoval, jestli se nespletl, nebo nezaslechl nějak špatně třeba volání kalousí holky. Pouštěl jsem mu nahrávky, ale on stále trval na jiném pípavém zvuku. Tak jsem do noci v nedalekém hájku zvědavě vyběhl já.

A jak mám výrečky naposlouchané z Bulharska a dalších jižních států, jasno jsem měl hned. Bylo jen potřeba ho nějak důvěryhodně potvrdit. Tak jsem ho nahrál na mobil, což bylo docela snadné. Hned jsem tu nahrávku poslal dalšímu známému, profesorovi ornitologie, který se výrečky u nás zabývá. A stejně mi to nedalo a hned ráno jsem ho zajel vyfotografovat. S dalšími přáteli ornitology jsme si dali nějaký čas, abychom prověřili, zdali tam hnízdí, nebo je tam sám. Když jsme pak zjistili, že je to jen zatoulaný kluk, pustil jsem zprávu o výrečkovi kousek za Prahou veřejně i mezi další zájemce o pozorování. A tehdy to bylo snadné. Stačilo dorazit do parku vedle hřiště a hospůdky a počkat, až se začne ozývat. Na začátku a na konci noci se dal i dobře okouknout a fotografovat. Stal se tak učiněnou soví celebritou. Přijelo se na něj podívat hodně lidí, třeba i šéf pražské zoo, politici, čeští wildlife fotografové i vášniví ptáčkaři. A pravděpodobně jemu a podobným pionýrským výrečkům vděčí ornitologové za zvýšení počtu pozorování v dalších letech a doplnění výrečkové databáze.

No a teď se sluší dát vám několik tipů, jak si najít vlastního výrečka, ať už v Čechách, nebo na dovolené. Začnu obdobím. To nejlepší je rozhodně druhá půlka dubna a květen. To se výrečci ozývají samovolně a dost aktivně. Pak je dobré se hledání věnovat po setmění. Ne že by ani nepípli ještě za světla, ale pro monitoring naslepo je dobré držet se principu největší šance. V noci jsou prostě aktivnější. Pak je dobré být trpělivý, protože u nás zatím nemůžeme očekávat, že jich bude v jednom parku několik. A když ten jediný výreček bude zrovna shánět něco k snědku, hlučný u toho rozhodně nebude. Dokonce bych doporučil každou lokalitu, kterou chcete vyzkoušet, prověřit hned několikrát, ať eliminujete riziko, že jste zrovna trefili tichou chvíli. No a pak bude důležité místo. Výrečci mají rádi háje, parky, stromořadí, sady, zahrady, ne moc husté a ideálně se stromy, ve kterých mohou najít dutiny. To se přeci ví, že by rádi hnízdili, že? A vybírejte je zejména s ohledem na výrečkovu oblíbenou dietu. V ní najdete hlavně velký hmyz, jako jsou kobylky, sarančata, cvrčci, můry, brouci atp. Takže přemýšlejte, zdali na vámi vytipovaném místě tahle potravní nabídka je. Na Balkáně se mi potvrdilo, že dobrým pomocníkem jsou lampy. Ty přitahují zmiňovaný hmyz a ten pak výrečka. Proto je tolik pozorování hlavně ve městech a obcích, nebo prostě v blízkosti našeho osvětlení. Neznamená to ale, že byste ho nemohli najít i dále od civilizace. I ve Středozemí tak bydlí. Důležitá je zejména potrava a dutiny. To je pro výrečky to hlavní. Ještě dodám, že výrečci jsou až na výjimky tažné sovy, jen populace z nejjižnějších částí středomoří jsou stálé. Pro nás platí, že v dubnu přiletí a na podzim, nejčastěji v září to zabalí a přesunou se na jih. Později je nemá smysl hledat, ani pozorovat. Tak tomu svému výrečkovi na konci léta zamávejte a popřejte mu hodně zdaru na několikatisícikilometrové cestě. Tahle často ani ne desetideková sova si cestou přes Saharu mákne.

Výreček malý má perfektní kamufláž. Když neodhalíte jeho oči, spletete si ho snadno s kůrou.

Výrečci si též zvykli být v blízkosti lidí. Hnízdo ve staré lampě je ale unikátní pozorování.

Velké, vykulené oči a ta peříčková „ouška“ pasují výrečky mezi nejroztomilejší sovy.

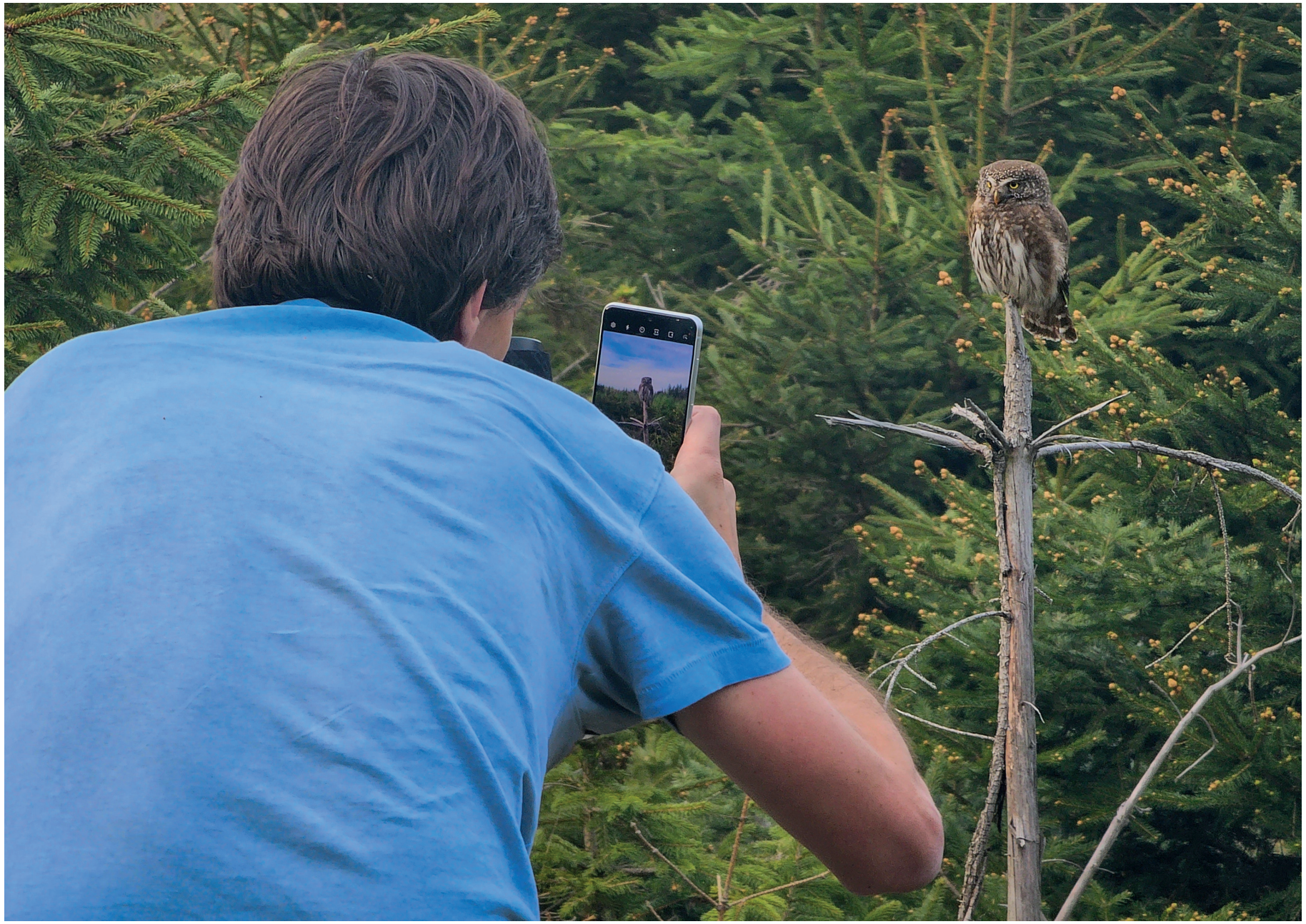

Chce to zkušenosti, ale kulíšek nebojsa není až tak výjimečným pozorováním.

Lesní hrdina

Měst a vesnic už bylo dosti, takže teď prchneme do našich hvozdů za sovami striktně lesními. Ty už nenajdete v parcích, ani hnízdící v komínech a stodolách (tedy zatím, nebo jen zcela raritně). A začneme to povídání s držitelem divácké ceny o největšího odvážlivce mezi sovami u nás, kulíškem nejmenším. Jak už z názvu vyplývá, je to opravdový prcek. Nejmenší sova Evropy, velikosti vrabce, jen o fous těžší. Celkové vítězství v soutěži o světového sovího mrňouse mu sice vyfoukla „elfí sova“, neboli kulíšek trpasličí, ale za tím byste museli na výlet do Mexika. A my jsme zaměřeni na sovy středoevropské, že ano? Teď si asi ještě kladete otázku, jak mohl přesvědčit nás pozorovatele svou odvahou, když je tak malinkatý? Tohle vám vysvětlí každý, kdo s ním měl trochu více interakce než pouhé vzdálené pozorování někde na špičce smrku na horizontu.

Všechny sovy jsou v principu teritoriální, ať už je jejich teritorium více méně neměnné, nebo „kočují“ podle dostupnosti potravy. A nemají ve svém domácím rajónu rády vetřelce. Nedej bože v těsné blízkosti hnízdiště. Právě kulíšci ovšem patří k nejčastějším a nejodvážnějším obráncům. A tohle zjištění nemám jen z druhé ruky. Kromě dlouhodobého zájmu o sovy všude možně mám i docela soustředěná data o lesních sovách v rámci chráněné krajinné oblasti Brdy, kde pomáhám s jejich monitoringem. Tohle území je mimochodem právě pro kulíšky velmi dobré a populační hustota v některých částech dosahuje vynikajících hodnot. Za dekádu v akci se tak moje číslo pozorování těchhle brdských prcků vyšplhalo do řádu tisíců. A velmi často jsou to i interakce, tedy specifické chování sovy v kontextu s mým bytím v její větší či menší blízkosti, nebo při setkání s další sovou, ať už kulíškem, nebo třeba sýcem a puštíkem, nebo i s jinými zvířaty, která se do kulíšťí pozornosti dostala. A je to velká přehlídka s celou škálou reakcí, které se mohou zdát velmi překvapivé a rozhodně stojí za odvyprávění.

Začnu těmi nejraritnějšími pozorováními, která jsem zažil pouze jednou, ovšem mají společného jmenovatele. Když jsem šel před pár lety v době vrcholícího podzimu na Šumavě pozorovat mně známé kulíšky, zaslechl jsem podivné pískání a skřekání. Věděl jsem, že to není žádný zástupce ptačí říše, které v místě dobře znám.

Netrvalo to dlouho a dalekohledem jsem odhalil kunu lesní, která se vyšplhala do asi třech metrů k dutině po žluně šedé. A opakovaně na ni nalítával kulíšek a napadal drápy v jasné snaze ji odtud vyhnat.

Proč to dělal, když dutiny po žlunách pro hnízdění nevyužívá, protože jsou pro kulíška moc velké a ztrácí výhodu ochrany právě před kunami, které se třeba do dutin po datlících, nebo strakapoudech velkých díky menšímu vstupnímu otvoru často nedostanou? Podobně jsem viděl zuřivého kulíška útočit na veverku, která se zajímala o docela velkou budku, která taky rozhodně nesloužila k jeho hnízdění. Chtěl snad chránit jiné obyvatele lesa? Ale je to potřeba před veverkou? Vysvětlení mi v prvním případě dodala zmiňovaná kuna. Byla totiž nakonec vítězem situace a z dutiny kulíškovi ukradla myšku. I v druhém případě šlo o souboj z důvodu potravy. Možná jste to nevěděli, ale i veverka si občas přilepší do svého rostlinného jídelníčku nějakým malým ptáčkem. Ta tentokráte prohrála, kulíšek ji vyhnal a uskladněnou sýkoru si nakonec odnesl jinam. V obou případech se totiž jednalo o kulíškovu spižírnu, kde si schovává úlovky na těžší časy, třeba před zimou, nebo před hnízděním. A přestože je pozorování akce u těchhle špajzů velmi vzácné, dám vám tip, jak můžete být úspěšní. Chce to vydat se za kulíšky někam, kde je větší pravděpodobnost tvrdší zimy. Když najdete a více poznáte teritorium konkrétních kulíšků, najdete třeba i hnízdní dutinu, prozkoumejte v okolí všechny stromy a všímejte si veškerých dutin i budek, které najdete. Když pak v zimě napadne sníh a kulíšek bude mít o mnoho složitější lov, ke své zásobárně vás může dovést. A může jich mít dokonce více, právě jako prevenci před ztrátou nashromážděné kořisti z důvodu vykradení někým jiným.

Druhý příběh odvážného kulíška není agresivní, a pro mě až tak vzácný, protože se stává téměř každou sezónu jejich monitoringu, s různými jedinci. Mým klientům ale pokaždé vyráží dech a stává se velmi jedinečným zážitkem ze všech sovích i zvířecích pozorování. Chce to ale chování konkrétní sovičky dobře znát, takže je před ním mnoho hodin pozorování. I sovy totiž mají svou povahu a také náladu, takže výsledné chování je kombinací charakteristik druhu, povahy jednotlivce a jeho aktuální nálady. A když se tohle sejde ideálně dohromady, budete pozorovat kulíška, kterému budete úplně ukradení, nebude se vás bát, a přestože budete opravdu blízko, bude si okolo vás lovit i odpočívat. Dokonce se mi i poštěstilo, že pro odpočívání po spolknutí myšky přestoupil z větvičky malého stromku, která se moc kývala, na mnou nabídnutý, o hodně stabilnější prst. To už si můj doprovod asi začínal myslet, že je to ochočená sova a máme to nacvičené. Ale tohle se stalo opravdu pouze jednou, přičemž tenhle kluk na své loučce v podstatě celý svůj život více či méně toleroval jakékoliv lidi hodně zblízka. Stačilo jen trochu trpělivosti a velmi pomalé přibližování nikoliv přímo za sovou, ale prostě doprostředka mezi její oblíbená místa. Kulíšek pak přiletěl za námi a mohli jsme mu fotit portréty širokoúhlými foťáky našich mobilů.

Už ani nevím, kdo to byl, ale položil zajímavou otázku, jestli mě ta sova už prostě za několik sezón nepoznávala a přestala se bát? Upřímně, nemyslím si, že by mozek sovy zvládal tak sofistikovanou sociální vazbu, ale mohla si zvyknout na stále stejné chování nás lidí, když jsme ji šli pozorovat, až si zvykla, že nejsme žádným ohrožením, ba dokonce přinášíme i výhodu, že ji na místě méně otravují drobní pěvci, kteří sovy po nalezení zpravidla ostře vyhánějí a v naší přítomnosti se přiletět a vyhnat sovu neodvážili. Schopnost zvyknout si na nějaké chování ostatně dokládají i pozorování třeba od sýčků, kteří „poznávají" své farmáře a jsou méně plaší a ostražití. Nebo i v sezóně zimních kalousů, kteří na začátku, po příletu opouštějí svůj strom při každém průchodu člověka okolo, před návratem na sever na konci zimy už ale na lidi vůbec nereagují.

A tahle vědecky působící úvaha je taky dobrým alibi, že si na mě konkrétně nezasedl Adolf. Jistě se ptáte, koho mám na mysli, a odpověď je nasnadě. Jsme přeci v kapitole o kulíšcích! Tenhle byl ale přeci jenom speciální, až si vysloužil své jméno po nechvalně známém německém diktátorovi. Jak už jsem psal, mám opravdu mnoho pozorování kulíšků. Druhého takhle agresivního jsem ale ještě nezažil. Je docela obvyklé, když vstoupíte do centra teritoria kulíšků, a ještě se pokusíte je vydráždit napodobením jejich hlasu, což se běžně používá pro účely monitoringu, že prolétávají hodně blízko kolem vás, aby vás vystrašili a vyhnali. A je jim úplně fuk, že jste desetkrát větší a tisíckrát těžší. Adolf šel ale ještě dál. Ten často ani nepotřeboval akustickou provokaci. Stačilo, že mě zahlédl. Prolétl mezi smrky, zjevil se metr přede mnou, a i když jsem na poslední chvíli uhýbal, nebo alespoň sklonil hlavu, docela často mi naplácal křídly a dvakrát dokonce způsobil pěkně krvavý drápanec. Naštěstí něco podobného prováděl i dalším pozorovatelům, kteří se přišli na tohohle sovího bijce podívat, takže si to nemusím brát osobně.

U kulíšků je podobná útočnost opravdu běžná. Viděl jsem je několikrát prohnat i větší sovy, přestože se ví, že právě větší sovy se nezdráhají kulíška ulovit. Svou aktivitou se noční druhy, jako je sýc nebo puštík, s více denním kulíškem překrývají jen drobně, ale pozoroval jsem vlastně pokaždé, když se večer poblíž kulíška moc brzy ozval sýc, nebo i puštík obecný, kulíšek ho vyhledal a začal napadat tak intenzivně, až ho ze svého místa vyhnal. Snad jedinou výjimkou bylo skoro společné pozorování puštíka bělavého a kulíška na Šumavě, kde si obě sovy hleděly svého a kulíšek se o vyhánění nepokoušel, ačkoliv se puštík pohyboval jen pár desítek metrů od hnízdní dutiny. Ani jedna ze sov se tehdy ale hlasově neprojevovala. Pravidlo z tohohle klidného chování ale dělat nelze. Takže až budete někdy pozorovat kulíšky, buďte připraveni uhnout před touhle naštvanou útočnou bambulí!

Samozřejmě vás nenechám bez tipů, kde tohohle MMA šampióna z kategorie muší váhy hledat. Kulíšek nejmenší je typickou sovou severské tajgy, od Skandinávie až po Dálný východ. Ve střední Evropě se jedná o tzv. glaciální relikt neboli pozůstatek po poslední době ledové. Vlastně by to ani nedalo takovou námahu přenést prostředí studených, jehličnatých lesů severu do naší mapy a najít vyhovující vhodné rajóny horských smrčin, třeba právě na Šumavě, v Alpách, Karpatech, Tatrách. Nebýt lesníků. Ti hlavně na konci devatenáctého století vysázeli smrky skoro všude a pokračovali v tom i přes celé století dvacáté. A tak se začal kulíšek šířit. Dnes se jezdíme koukat na kulíšky 15 km od Prahy, ještě méně u Brna, a podle poslední hnízdní mapy by stačilo vynechat jen úplně klasické nížiny. Skoro byste si mohli říct, že na tuhle roztomilou sovičku můžete narazit skoro všude, kde najdete trochu jehličnatého lesa.

Má to ale několik podstatných háčků. První tkví v krátkověkosti. I největší rekordmani v řadách kulíšků se dožijí jen 8 let. Z mých pozorování v Brdech, na Šumavě, Křivoklátsku a Kokořínsku bych odhadl běžnou délku života na 5 až 6 let, když mají štěstí. Mohou to být klidně jen 3 roky. Když se tohle zkombinuje s jejich značnou teritorialitou, vzniknou vám v lesních komplexech s výskytem kulíšků ostrůvky, kde je budete pozorovat četně, blízko sebe, aby pak za pár let úplně zmizeli, a našli jste podobný ostrůvek o pár kilometrů vedle, který za čas také osiří. Vysvětlení je snadné. Představte si jeden úspěšný hnízdní pár kulíšků. Ten se v první sezóně postará o čtyři potomky, které následně vyžene ven ze svého teritoria. V ideálním případě se usadí hned za hranicí svých rodičů. Další rok se zase mláďata posunou z teritoria rodičů, některá zaberou místo po uhynulých sovách z minulého roku, některá se posunou ještě dál. Než zahnízdí, zase to chvíli potrvá a jejich mláďata budou mít teritoria ještě dále. A pak zmizí ten původní pár. V blízkém okolí ještě najdete jeho první potomky, pokud měli štěstí, tak budete stále jezdit pozorovat kulíšky do dobré úspěšné lokality. A pak zmizí i tito. Čím úspěšnější rodiče kulíšci z prvního páru byli, tím větší oblast se „náhle“ vyprázdní. Obvykle se tak děje přes zimu. Na podzim je ještě plno, na jaře už monitorujete úplné ticho. V tomhle případě nezoufejte a jen se přesuňte pár kilometrů od původního kulíščího epicentra. A je dost možné, že za pár let je budete mít zpátky, jakmile proběhne zpětná disperze od jiného úspěšného páru. Jen je potřeba, aby ten původní vhodný biotop stále existoval. Stromy jsou živé organismy, les se mění, ať už je to rukou či vlivem člověka, nebo i přírodními procesy. A kulíšek potřebuje stromy na konci života, které jsou magnetem pro různé kůrovce a larvy, které zase lákají strakapoudy a datlíky, jeho bytové developery. Propojený svět přírodních procesů. Když zmizí jedna z částí, nenajdete pak ani kulíšky.

Kulíšek, jehož výraz mu přinesl jméno podle jednoho prezidenta. Jmenuje se Miloš.

Kulíšci rádi vyhlížejí svět ze špiček. A jestli to je špička smrčku, nebo kříže, to je jim fuk.

Zobák od krve znamená, že měl kulíšek právě něco k snědku.

Sýc rousný je menší sova s typicky noční aktivitou.

Nejroztomilejší pohřebák

Sovy jsou pro svou tajemnost lidmi po staletí spojovány s různými kouzelnými, strašidelnými a často nešťastnými věcmi. A mnoho z nich si tak vysloužilo podobná jména. Asi největším smolařem v kategorii vědeckých jmen je sýc rousný – Aegolius funereus. Aegolius byl v řecké mytologii opovážlivý zloděj, který chtěl okrást Dia. Ten ho poté proměnil v sovu. Funereus zase znamená spojení se smrtí, pohřbem. Až poprvé uslyšíte volání sýce z nočního jarního lesa, zkuste si na to vzpomenout a zamyslet se, jestli v něm aspoň trochu tklivé pohřební melodie neuslyšíte. Mně se to ani na opravdu hodně pokusů nepodařilo. Když jsem se ptal účastníků sovích výprav, zdali se jim sýcovo stoupavé volání zdá strašidelné, jen pár lidí odpovědělo, že ano, protože je v nočním tichém lese jediné a nese se z dálky. I oni však náhle otočili, když sýce uviděli. Těžko byste v Evropě hledali vykulenější a roztomilejší sovu!

Bude to ovšem trochu výzva, dopřát si pokoukání na tohohle okatého hezouna. Sýci jsou sovy s aktivitou zejména v noci, tedy chceme-li je pozorovat u nás. Ve Skandinávii mají sovaři značnou výhodu, protože hlavně okolo letního slunovratu tam úplnou tmu skoro nemají. Ani tam ale sýci nevystupují z obvyklého sovího chování a nikterak se nevystavují. Pojďme ovšem zpět do našich lesů. Máte-li štěstí, tak někdy na konci února, nebo později na jaře, při procházce nočním lesem, slyšíte volat samečka sýce klasickým flétnově znějícím rychlejším houkáním. Je docela snadné se přiblížit a najít dokonce strom, nebo skupinu stromů, odkud se ozývá. No jo, ale v lese nebývají lampy, tak jak tu sovu nakonec najít? Když nebudeme mít kliku a sýc nebude sedět na nějaké odkryté větvi tak, aby bylo možné vidět jeho siluetu, potřebujeme si na pomoc přibrat techniku. Velkým pomocníkem může být termovize, nebo svítilna s červeným světlem, které sovy neruší, a můžete pak houkající sovu dohledat. Pozorovací technice jsem ale věnoval celou jednu kapitolu, takže si detailnější rady přečtete v ní. My se vrátíme k našemu houkajícímu klukovi. Někdy nám totiž nepomůže ani ta zmiňovaná technika, třeba když je sýc schovaný v hustých špičkách smrků, nebo v dutině. To pak můžete chodit i dvě hodiny pod stromem s houkajícím sýcem a ani ho nezahlédnout. Jestli nakonec budete úspěšní, nebo ne, bude záležet na vaší trpělivosti a také na situaci, ve které se daná sova nachází, teď myslím v kontextu jejího tokání.

Když trefíte samečka na začátku jeho snahy o získání nejlepšího teritoria, velmi pravděpodobně se z místa pohne a dá vám šanci třeba v lepších podmínkách. Někdy stačí jen několikrát napodobit jeho houkání a je schopen přiletět opravdu blízko. Mnohokrát se nám stalo, že se nám zvědavě třepotal nad hlavou jako kolibřík, sedl si na nejbližší oplocenku jen pár metrů od skupiny pozorovatelů a dvakrát dokonce přímo na čepici houkajícího „konkurenta". Stojí taky zato dobře prohlédnout okolí volajícího samce, protože se často stává, že někde v žebroví smrků pod korunami docela viditelně sedí a čeká samice. Ta ovšem tou dobou bývá úplně tichá.

Jakmile se sýc samec seznámí se svou samicí, další aktivita se odehrává v blízkosti dutiny. Sýci využívají převážně dutiny po datlech a žlunách, nezřídka ovšem přijímají i budky. Znáte-li v konkrétním lese hnízdní možnosti z předchozích obhlídek, máte ohromnou výhodu, protože už tušíte, kde můžete o poznání monotónněji volajícího kluka prezentujícího dutinu své milé najít. Často si pak užijete pozorování celého páru, protože ani samice není daleko. Když budete mít trochu smůlu, už bude samečkem uzavřena uvnitř dutiny a ten pak bude klidně i více než hodinu oznamovat své úspěšné rande. Výhodou je, že v tu chvíli není skoro vůbec plachý, takže se můžete i hodně přiblížit. Dalším plusem, který jsem při sýcově prezentaci bejváku odkoukal, je i načasování tohohle sbližování, které bývá na začátku noci, často ještě za šera, kdy jsou oba milenci, nebo alespoň spokojený samec, pozorovatelní pouhým okem bez jakéhokoliv svícení.

Tímhle sice pozorovatelnost daného páru sýců nekončí, protože se dá v okolí dutiny ještě pořád dohledat a vidět třeba přímo páření. Musí být ovšem splněna jedna podmínka, že už o nich prostě víte. Oba v páru už totiž ztichnou a máte šanci zachytit jen něžné cvrlikání při samotném pářícím aktu, které ale není nikterak silné a ani v docela tichém lese není slyšet moc daleko. Pro prvotní nález už jsou sovy v této fázi dokonale nevhodné. Naštěstí se ale všichni sýci neseznamují stejně rychle, takže to, co jedni stihnou za únor a březen, můžete pozorovat u dalších jedinců klidně až počátkem května. V případě nespárovaných samečků klidně až do června. Stejně tak je tu ještě šance na tok páru, který o snůšku přišel. Nebudete se tak ve vhodných lesích nudit až do léta. Závěrem vám přidám ještě jednu zajímavou možnost. Na sýce můžete narazit i za bílého dne. Když najdete v nějakém stromě, zpravidla buku, datlí dutinu, zkuste pod ní něžně zaškrabat na kůru a dávejte pozor, jestli na vás sýc seshora nevykoukne. Užijte si pozorování, zapište si obsazenou dutinu, předejte informaci správci území nebo lesa, aby daný strom nebyl třeba pokácen, ale sýce už dále škrabáním nerušte. Večer a ráno (případně s termovizí v noci) se pak celou hnízdní sezónu můžete zdokonalovat v pochopení jejich chování při tichém a neinvazivním pozorování. Když se jim hnízdění povede, pak na začátku léta máte šanci vidět i sýcí prcky.

Hlavně v době toku a lovení pro mláďata lze sýce potkat ještě za světla.

Nebo při soumraku, kdy se pomalu odhodlává ven z hustých smrčin.

Tahle sovička je ale v noci velmi nebojácná, a když ji citlivě nasvítíte, užijete si pozorování zblízka.

Puštík bělavý je opravdu velká sova. A ani se moc neschovává a nebojí.

Velká lesní nevěsta

Sumáře poznatků o jednotlivých druzích sov u nás zakončím s puštíkem bělavým, často zkráceně nazývaným podle svého vědeckého jména „uralka“. Tahle sova je pro mnoho domácích sovařů pozorovatelským zlatým hřebem. Je to druhý největší druh u nás. Sice je zpravidla o více než polovinu lehčí než výr, ale svým tělem je téměř srovnatelné velikosti. Běžně přes půl metru velká sova, s rozpětím křídel solidně přes metr, u větších samic i k metru a půl. Jeho příbuzný puštík obecný je o poznání menší, v těle klidně o dvacet centimetrů a v rozpětí ještě více. A uralka je hlavně oproti obecným puštíkům mnohem světlejší, někdy až bělostná, což ještě umocňují mnohem delší ocasní pera. Jasně, i u puštíků bělavých existuje určitá variabilita zbarvení, takže můžete narazit na tmavší i světlejší jedince, s puštíky obecnými si je ale nespletete. Obličejový závoj je výrazněji barevně odlišený, obvykle světlejší, zobák je sytě žlutý, a hlavně poznáte ta ocasní pera, která pokračují výrazně pod úroveň nohou. Navíc je pro ně docela obvyklé být aktivní přes den, což je u jejich obecných příbuzných velmi vzácné.

Tihle soví krasavci globálně obývají podobný areál jako třeba kulíšek nebo sýc, takže tajga od Skandinávie, přes Pobaltí, až po Tichý oceán. Jižněji v Evropě už je ale jejich rozšíření jen ostrůvkovité a o mnoho slabší. Solidní populaci mají východní Alpy včetně podhůří až po Balkán a karpatská podkova, kde se na západě dostávají až k nám do Beskyd a Javorníků. Z jiných dříve obývaných lokalit ale vymizel. Mohlo za to intenzivnější hospodářské využití lesů i pronásledování všech šelem a dravých ptáků pomýlenou myslivostí. Na konci dvacátého století ale proběhl úspěšný reintrodukční projekt na Šumavě a v sousedním Bavorském lese, takže přibylo další místo, kde je možné tuhle velkou bělostnou soví nevěstu potkat. A díky ponechání stále většího území přírodním procesům se puštíkům bělavým začalo dobře dařit. Ten totiž pro hnízdění potřebuje staré stromy, ať už dutinové či polorozpadlé buky, nebo větší zlomené a z části rozložené smrky, kde si podobně jako na severu samice vyhrabává hnízdní prohlubně. Aktuální, pokůrovcová doba mu tedy významně vyhovuje. Není tak teď úplnou výjimkou na jedné jediné vycházce potkat na větších loukách, které jim vyhovují k lovu, i zástupce několika párů. Můj rekord z poslední doby je šest pozorovaných různých dospělých jedinců na ani ne třech kilometrech procházky, pět z nich se podařilo dokonce pozorovat najednou.

Puštíci bělaví loví převážně na loukách, mýtinách a na okrajích lesa, nebo třeba u cest. A protože u nás ve střední Evropě to bývají právě místa, kde je i docela čilý ruch lidí, není vůbec výjimkou, že lidi a lidskou činnost naprosto ignorují a hledí si jen svého. Už mám vyšší desítky pozorování uralek lovících v bezprostřední blízkosti rušných turistických, nebo lesnicky využívaných cest, kdy klidně číhající, nebo odpočívající sovu nevyplašil ani docela hlučný chumel cyklistů, projíždějící auta se dřevem, dokonce ani pěší turisté. Stačí, aby se u sovy nezastavili. Tahle taktika se i velmi vyplácí pro úspěšná pozorování. V místech, kde se sovy rády zdržují, loví a odpočívají, prostě využívejte ty nejobvyklejší a nejčastěji využívané trasy. Nebudete potřebovat žádné maskování, dokonce ani nemusíte být nějak zásadně potichu, a odměnou vám dříve či později bude setkání s krásnou velkou sovou doslova na pár metrů. Často se mi s klienty stává, že ji najdeme sedící na nejbližším stromě u cesty. A ve většině případů ani nedojde k vyplašení, úplně stačí se nezastavit přímo u sovy, pár metrů popojít a nechat ji na sebe zvyknout. Výsledkem je pak třeba nádherné pozorování krásné sovy při lovu ze vzdálenosti kratší, než byste měli v nějaké zoo.

A je co pozorovat! Puštík bělavý je prostě sám o sobě velmi elegantní sova a velkým zážitkem je se na něj koukat, i když jen sedí a spí, nebo jen pomalu otáčí hlavou, aby našel nějakou myšku, kterou se pokusí ulovit. Když pak dojde na lov, to je pak ještě dokonalejší podívaná. Jak ostří svým sluchem, očima, pomalu nakračuje do ideální pozice pro útok a pak se jako všechny sovy naprosto tiše snese dolů za svou kořistí. Už jsem to viděl snad tisíckrát a pořád se na tohle divadlo rád koukám. Obzvláště dobře se takové lovení pozoruje na čerstvých pasekách, kde lesáci nechali vyšší pařezy (management v národním parku), nebo rozmístili oplocenky chránící vysazené mladé stromky před okusem zvěří. Ty slouží jako optimální lovecké odsedávky pro všechny sovy. A také na takových místech uralku docela snadno odhalíte, navíc tam lovívá obvykle docela dlouho, takže máte na pozorování hodně času. V době toku na přelomu zimy a jara není výjimečné potkat tam celý pár, takže si můžete prohlédnout, jak se k sobě roztomile mají, jak o sebe pečují, jak samec nosí samici úlovky, a když budete mít trochu více štěstí, pak i samotné páření, přerušované parádními přelety obou velkých sov nevysoko nad hlavami. Každý rok se nám tohle uralčí představení více či méně ukáže a docela snadno u něho vzniknou moc hezké fotografie nebo videa. A vlastně k tomu ani nic specifického nepotřebujete. Stačí jen trochu navnímat teritorium jednotlivých sov, jejich chování a pak tam být a strávit tam nějaký čas. A nemusíte se nikam drápat, nemusíte sejít z cesty, nemusíte se pokoušet na ně volat. Tím to spíše zkazíte. Stačí co nejlépe koukat. A toulat se mezi místy, kde už jste dříve puštíky viděli. Jsou totiž konzervativní a svá oblíbená místa navštěvují opakovaně.

Velkým plusem pro pozorování puštíků bělavých je i celoroční sezóna. Ano, chcete-li vidět páry pohromadě, bude potřeba se za nimi vydat na konci února a v březnu. I v ostatních měsících ale máte solidní šanci uspět. Jen je potřeba počítat s tím, že jak se daná místa v teritoriu mění podle ročního období, tak se mění i chování sov. Třeba v zimě, když je více sněhu, hledejte sovy tam, kde se jejich kořist pohybuje více na povrchu anebo v nehluboké pokrývce. Sovy sice mají schopnost docela přesně zaměřit sluchem myšku i pod sněhem, mají-li ale možnost lovit na jednodušším místě, rozhodně ho preferují. Takže je často najdete u uježdených cest, přes které občas hraboši a norníci přebíhají. Nebo někde, kde zbyla potrava pro ptáky a slétává se jich tam více, protože i ptáci tvoří část potravy uralek. Nebo tam, kde třeba dopadá více slunce a sníh tam rychleji odtává. V létě zase může ovlivňovat lovení sov vyšší tráva, takže se přemísťují tam, kde je to snazší, právě třeba na čerstvé mýtiny. Když se v pozdějším jaru starají o mláďata, určitě máte větší šanci najít lovícího samce, který loví intenzivně ve dne i v noci. Jakmile mláďata povyrostou a nepotřebují už zahřívání, k intenzivnímu lovení se přidává i samice a máte tak dvojnásobnou šanci. To se děje zpravidla v červnu a v červenci. V pozdějším létě se pak mláďata osamostatňují a též je můžete pozorovat, takže můj rekordní zápis se šesti jedinci za vycházku rozhodně půjde překonat. No a po rozletění potomstva na podzim se domácí pár zase intenzivně věnuje lovu, aby se nachystal na blížící se zimu. Jen počítejte s tím, že v téhle relativně klidné části roku uralkám stačí noční lovecká aktivita, takže největší šanci na pozorování budete mít brzy ráno a na sklonku dne.

Po přečtení téhle kapitoly by se mohlo zdát, že pozorování téhle nádherné, velké sovy je v podstatě tutovka a stačí jen vyrazit do míst jejich výskytu. S tímhle očekáváním se ale může dostavit zklamání. Ačkoliv je puštík bělavý velká a často světlá a takřka nepřehlédnutelná sova, i na docela otevřených loukách a mýtinách se vám může ztratit. Stačí, že si sedne na strom z druhé strany, na kterou nevidíte. Pak se také mezi jednotlivými místy přemísťuje prakticky neslyšně, takže když nebudete koukat tím správným směrem, nepozorovaně vám frnkne a vy zůstanete číhat na místě, které už sova opustila. A taky bude chvíli trvat, než odhalíte návyky konkrétních puštíků a zvednete si tím šanci na úspěšné pozorování. Buďte proto trpěliví a bloumejte vhodnými místy opakovaně, i kdybyste hned neuspěli. A nezapomeňte sledovat i nepřímé pobytové znaky. Když někde narazíte na velmi „nadávající“ ptáky, ti se k alarmování neuchylují zbůhdarma. Avizují tak nechtěného predátora a velmi často je to sova. A nejednou se pak zjevila okouzlující bělostná kráska, která se posadila na svůj oblíbený smrček, aby nám sovařům vyčarovala spokojený úsměv a do paměti zapsala nesmírný estetický zážitek.

Uralka při lovu využívá vyšší pařezy po těžbě v národním parku.

A tady už po úspěšném lovu s myší, kterou předá své partnerce.

Puštík bělavý se jen ohlédl k cestě, aby nám zapózoval, a pak si hned ulovil myšku.

Trpělivě jsem pozoroval tuhle sovu, jak loví na mýtině, až přistála na nejbližším pařezu.

Zimující kalousi ušatí v namrzlé vrbě. I s okolními stromy jich bylo přes čtyřicet.

Lednové soví nadělení

Sovařův rok je nepřerušený a v každém z měsíců se v našem mírném pásmu můžete věnovat úspěšnému pozorování. Dalších dvanáct kapitol tedy věnuji tipům, za jakými sovami a kam vyrazit, na jaké chování se nachystat, a co je dobré dělat, respektive nedělat. Začneme v lednu, protože to je jeden z nejsilnějších měsíců, ve kterém zvládnete pozorovat nejvíce sov, jak různých druhů, tak i počtem jedinců. Leden je prostě měsíc největší soví sklizně!

Uprostřed zimy je top sezóna pro hledání a pozorování sov, které přiletěly ze severu. Jsou zde v maximálním počtu, už měly čas si zvyknout na své zimoviště, včetně trochu vyjukaných nováčků, a i když byly jejich vývržky a trus uklizeny po minulé sezóně, tak už soví parlamenty, jak se většímu počtu kalousů na jednom místě říká, stihly vytvořit nové pobytové znaky, takže je snadno najdete. Vyrazte tedy do center vesnic a příhodných míst ve městech, kde jsou husté jehličnany kryté před větrem, a nekoukejte nahoru do stromů, ale nejprve dolů pod ně. Když najdete množství vývržků, malých tří až čtyřcentimetrových šišek nejčastěji z chlupů a kostiček, a k tomu větší cákance sovího trusu, pak začněte hledat sovy přímo na daném stromě. Není výjimkou jich na jednom smrčku nebo túji najít i v desítkách. Jakmile najdete své první kalousovníky, jak říkám těmhle stromům, které jsou doslova plné sov, začne vás intuice přivádět k dalším deništím v dalších obcích snáze a snáze. Trénink dělá mistry. Za několik let hledání kalousů jsme se s kolegy shodli na zajímavé (a hlavně zábavné) tezi, že ti severští ušáci budou špióny, kteří observují, jak funguje naše hromadná autobusová doprava, protože velký počet kalousovníků je v blízkosti zastávek. Ono to ale má i své racionální vysvětlení. V těch malých obcích je zastávka autobusu obvykle v centru, kde jsou sovy nejvíce kryté před povětrnostními vlivy.

Samozřejmě nezapomínejte na detailní prohlídku sov na zimovišti, ať nepřehlédnete mezi hromadou ušáků mnohem vzácnější pustovku. Je dobré vědět, že někdy sdílí stejný strom s kalousy ušatými, jindy se separují do vlastních menších parlamentů, zejména když je jich v jedné obci více. Proto se vyplatí prohlížet i další stromy v okolí, nejen ten první kalousovník, který najdete.

Prve se někdy velké množství ušáků nevejde do jednoho stromu, druhým dobrým důvodem jsou krásné a elegantní pustovky. A můžou překvapit. V jedné vesnici jsme dokonce našli dva stromy s asi třicítkou kalousů ušatých a další dva s celkem dvanácti pustovkami.

Když už budete v místech vhodných pro zimování kalousů, určitě si tam počkejte až do tmy, která přichází v lednu docela brzy. Krom toho, že si můžete užít rozlet sov z deniště, který hlavně na začátku ledna bývá ještě dost hromadný, zkuste sluchem v temné noci odchytit první skřípání samců sov pálených, kteří se začínají projevovat ve svém teritoriu a oznamovat samičkám, že tam pro ně jsou. Samozřejmě to už bude chtít i více štěstí, protože sov pálených bohužel moc v našich končinách nezbylo, ale stojí to za to. Na závěr takového lednového sovího dne můžete zkusit okouknout při pomalé jízdě blízké okolí vesnice, kde uvidíte v místě ubytované kalouse lovit. I tam se ale můžete potkat s pálenkami, při ještě větším štěstí i se sýčky.

První měsíc roku je ovšem skvělým i pro pozorování dalších sov, které jsou obvykle aktivnější v noci, ale právě v době jejich větší hlasové aktivity se dají najít i ještě za světla. Parádním sovařským úlovkem tak mohou být výři. V lednu mají velkou chuť v párech komunikovat, a když je někde objevíte, najděte si místo s dobrým rozhledem a zmapujte si místa, na která sedají, ze kterých houkají, kde se potkávají samci se samicemi. Výři jsou podobně jako všechny sovy velmi konzervativní a rozhodně mají své oblíbené odsedávky. Když si to vychytáte, budete mít hezká pozorování pravidelně. Nejlepší je samozřejmě zjistit, odkud se ozývá vůbec první večerní houkání výrů. Když zjistíte, že je to stále ze stejného místa, pravděpodobně jste našli místo, kde daný jedinec tráví celý den. Budete-li mít na takové místo trochu výhled, můžete si krásnou a velikou sovu prohlédnout i za světla. Taková místa se docela dobře hledají ve starých lomech, stržích a kaňonech řek, kde máte z jedné strany velmi dobrý rozhled na protější stěnu. Máte-li k dispozici termovizi a jsou-li dobré podmínky k hledání, může vám dost pomoct. Jen to má jeden háček, který vám vysvětlím v kapitole věnované pozorovací technice. Tak se, prosím, s pořizováním stále relativně drahé elektroniky neukvapujte.

Posledním druhem, pro který je leden dobou optimální, je puštík obecný. Podobně jako výr se hlasově projevuje často ještě za světla. Když se odhalí denním ptákům, svým nadáváním nám ho často pomůžou odhalit. A navíc v parcích a lesích nemají stromy listí, takže se snáze hledá jako sedící, nebo když svým tichým letem mění stanoviště. I pro puštíky obecné je začátek roku moc dobrý pro komunikaci obou jedinců v páru. Dá se také přimotat k vyjasňování partnerských vztahů a teritorií a na jednom místě pak pozorovat i několik puštíků obou pohlaví. No a když je bílo, můžete v teritoriu puštíků najít parádní pobytové znaky jejich lovu myší pod sněhem. Chce to jen dostatečnou sněhovou pokrývku a bez dalšího sněžení na ni, abyste dokázali najít otisk křídel přistávajícího anděla. Díra uprostřed po zabořených pařátech ale značí, že to byl pro daného hraboše rozhodně anděl smrti.

Puštík obecný přes den odpočívá v úkrytu, ale s večerem se z něho v lednu stává velký zpěvák.

V lokalitách se zimními kalousy určitě hledejte i sýčky a sovy pálené. Často sdílejí stejná teritoria.

Klima i počasí se mění a v teplých lednových dnech už není výjimkou slyšet a vidět malé lesní sovy.

Typický kalousovník, hustý jehličnan uprostřed obce. A v něm pěkně plno!

Únorové probouzení

Poslední dobou je docela těžké odhadnout charakteristické počasí pro jednotlivé měsíce. Změna klimatu přináší častější anomálie, v únoru v podobě sérií opravdu teplých dní, které dokážou rozparádit i sovy, které by svou aktivitu ještě před pár lety začaly o něco později. Takže se čím dál častěji stává, že už takhle brzy mohou přijít perfektní pozorovací dny pro menší lesní sovy, kulíšky a sýce. A nejen v lesích se poslední léta začíná divoce houkat už v druhém měsíci v roce. Už není úplnou výjimkou slyšet divoce se namlouvající kalouse ušaté, s duety obou pohlaví a potlesky křídly. A to hovořím o našich středoevropských kalousech, kteří jsou zde trvale a kteří své namlouvání dříve směřovali až někde na přelom března a dubna. Inu, je potřeba si zvyknout, že se všechna zvířata včetně sov přizpůsobují a jejich chování se mění. To se týká také zimujících ušáků ze severu, kteří tady ještě před dvěma dekádami byli od konce října až do konce března. Teď už někteří z nich začínají v druhé půlce února svá zimoviště opouštět. Ale nebojte se, pořád jich ve svých parlamentech najdete dost. A taky máte v době teplých slunečných dnů následujících po těch mrazivých dobrou šanci najít kalouse vystavené na neolistěných břízách, vrbách a dalších pozorovatelsky příjemných stromech, jak se opalují a chytají do peří příjemné teplo. Jak se ale blíží jejich odlet zpátky na sever a už se nenechají na svých kalousovnících jen tak něčím rozhodit, únor už nebývá tak dobrý jako prosinec nebo leden pro pozorování hromadných večerních výletů z hustých jehličnanů. Sovy už se prostě trousí po jedné, přestože před tím docela dlouho samy sebe provokují houkáním. Pořád se ale únor dobře hodí pro hledání nových míst, zejména jeho první polovina. Pustovky, které obvykle odlétají později než ušáci, jsou také stále k pokoukání, jen už takhle na konci zimovací sezóny častěji mění místa a stromy, na kterých tráví den.

Únor je také stále dobrý měsíc pro pozorování výrů, takže hlavně začátky nocí stojí za to věnovat skalnatějším místům, kde se namlouvající pár obvykle motá kolem budoucího hnízdiště. Když se trochu schováte a naučíte se výry napodobovat, můžete pana Výra i paní Výrovou ještě za světla před soumrakem vyprovokovat k aktivitě. Pozorovat tyhle velké sovy s rozpětím klidně metr a půl i více, jak letí k vám, je ohromný zážitek. Když toho houkání pak zanecháte, samec bude mít pocit vítěze souboje o teritorium a trošku mu tak pomůžete v přesvědčování jeho vyvolené, že je to ten pravý nápadník. A třeba se vám ještě předvedou jinak.

Puštíkům bělavým začíná v únoru tok. To bývá na horách ještě sníh.

Na zimní návštěvě jsou stále žlutooké elegantní pustovky.

V posledních letech se už v únoru začínají ozývat naši domácí kalousi ušatí.

A čím dál častěji už na konci zimy uslyšíte i teritoriální volání sýčků.

Není lepší měsíc v roce pro pozorování uralek, než je březen.

Březen, do lesa lezem

Vlastně bych mohl rozvinout svou myšlenku z počátku předchozí kapitoly, že už v únoru se často vyplatí kouknout po lesních sovách. Zejména v jeho koncovce už to začíná být top sýcové období. Bude ovšem záležet na tom, jak vypadá konec zimy. Při větší sněhové pokrývce se aktivita posouvá. Stejně tak v případě, že sice nesněží a nemrzne, ale přijde výraznější deštivá fronta, navíc doprovázená větrem. Malé lesní sovy jsou docela meteosenzitivní, a když je ošklivo, moc se nevyplatí vyrážet za jejich pozorováním. Nebo zvolte takovou lokalitu, kde kromě sýců a kulíšků máte možnost najít i puštíky bělavé. Pro ně je březen naprosto vrcholným obdobím! Jsou aktivní v podstatě bez přestání, takže se v jejich teritoriích vyplatí loudat od rána až do večera, jen koukat a hlavně poslouchat. I přes den se totiž hlasově projevují a dají se pak dobře najít. Navíc jsou tak zabraní do svého namlouvání, že je přítomnost nějakých pozorovatelů vůbec nezajímá, zvláště když podle mých předchozích doporučení ani neslezete z cesty. Na začátku jara prostě strávíte v lese celé dny, od noci až do noci. Když vyberete dobrou lokalitu, nezřídka skončíte s pozorováním čtyřech druhů sov: kulíška, uralky, puštíka obecného a sýce. Naštěstí si sýcové a obecní puštíci dělávají později v noci chvíli pauzu, která mě obvykle namotivuje z lesa odejít. Jinak bych se domů vrátil až po několika dnech a nocích.

S přibývajícím teplem a světlem se také na vrchol dostává období toku synantropních sov. V březnu je nejlepší doba pro letecké přehlídky bělostných sov pálených i s jejich strašidelnými skřeky. Při jejich pozorování touto dobou také dost často přesně zaměříte místo, kde jsou pálenky přes den doma a kde budou pravděpodobně hnízdit. To pak může hodně pomoci s dalším pozorováním, kdy je budete moci vidět, ještě než se úplně zešeří. Pravidelně se také stává, že na volání sov pálených reagují teritoriálním houkáním sýčci, kteří se též pomalu dostávají na svůj jarní vrchol. Když budete koukat po sovách ve vsi, kde budou jak sovy pálené, tak sýčci, ideálně třeba více samců, k tomu i kalousové ušatí, můžete si docela snadno na začátku noci užít pozorovací hody a vidět vetší počet sov i mimo zimní sezónu s migranty. Ti už ostatně budou od druhé poloviny března většinou pryč. Zůstane jen pár pustovek. Také pozorovací období vhodné pro výry už bude za horizontem, protože většina párů už začne hnízdit a stanou se tichými. Ledaže byste měli štěstí a narazili na nespárovaného kluka.

Samec sýce právě úspěšně odprezentoval samici hnízdní dutinu a bez přestání zpívá.

I samec sovy pálené má svou oblíbenou dutinu. Jen je ze staré roury fukaru.

Na začátku jara také začíná nejlepší období pro kulíšky.

A s prvními zelenými lístky se i přes den začínají objevovat sýčci.

Pár sýčků se v době toku od sebe často nehne a můžeme je pozorovat společně.

Duben patří prckům

Je pochopitelné, že menší sovy, méně odolné na vrtochy počasí, větší chlad a zhoršené lovecké podmínky, čekají s vrcholem svého toku až na měsíc, který už prostě a jednoduše patří do jara. A i když bývá počasí do slova a do písmene aprílové a není výjimkou, že třeba v půlce dubna sněží, je to poslední měsíc, kdy se ještě pokouší hlásit zima. Samotné hnízdění jim pak ale vychází již do optimálních podmínek. Proto svá dubnová pozorování nasměrujte na největší soví mrňouse. Prvním z naší malé trojky bude sýc rousný, o kterém jsem vám už napsal hodně. Samozřejmě budou některé páry sýců už potvrzené a nebudou se hlasově projevovat, ale pořád je duben měsíc, kdy dělám nejvíce dobrých pozorování a vyplatí se trávit čas ve vhodných biotopech. A které to jsou? Převážně lesní biotopy s výskytem datlů a žlun, obvykle se staršími stromy, ideálně buky, ve kterých hnízdí. Taková místa ale mohou u nás přitahovat i puštíky obecné, kteří nejsou pro sýce zrovna dobrými sousedy. Předchozí pozorování aktivity puštíků z počátku roku nám tak může dát dobrou zpětnou vazbu, kde bychom mohli sýce hledat. Kde je puštíků hodně, tam budou pokusy o pozorování sýců spíše marné.

Druhá sovička, která má v dubnu ten nejlepší čas, je kulíšek nejmenší. Poslední dvě hodiny před soumrakem budou ideální pro pozorovatele, kteří nechtějí kulíšky nijak hlasově provokovat. Stejně tak dobře funguje i brzké ráno, krátce před svítáním až přes východ slunce. Ve vrcholném toku se ale kulíšci ozývají i přes den. Zpravidla je pak najdete na špičkách smrků. Nalezení kulíšků se dá zrychlit puštěním teritoriálního hlasu a často pak kulíšek přiletí i z větší vzdálenosti a velmi blízko. Má to ale také jednu velkou nevýhodu. Nebudete vědět, kde je jeho opravdové teritorium. A až se ztiší, už se o něm nic nedozvíte. Ztratíte pak šanci najít hnízdní prostor a třeba i dutinu. A když neznáte dutinu, nemůžete kulíšky ochránit třeba před pokácením jejich hnízdního stromu. Za třetí malou sovou už musíme zase do blízkosti lidí. Je to sýček obecný, který také čeká až na teplejší dobu. Ve střední Evropě už jich ale zbylo tak málo, že doporučuji na první výzvědy vyrazit třeba do vesnic a městeček maďarské pusty u národního parku Hortobágy, nebo dále na Balkán. Sýčků je tam zatím hodně a můžete si osvojit jejich chování i strategii existence v lidském prostředí. Pak budete mít větší naději úspěšně pozorovat tuhle sovu v jejich malých zbytkových populacích u nás. A třeba i pomoci záchrannému programu s poznáním dalších lokalit. Jsem si jistý, že o mnohých městských sýčcích stále nevíme.

Paní Kulíšková, nacpaná myšími pamlsky od svého partnera, vyvrhuje zbytky chlupů a kostí.

Sýci rousní jsou o klidných dubnových nocích hodně aktivní.

Pro hledání a pozorování výrečků malých je květen perfektní.

Kouzlo májové nedokonalosti

Květen je v sovařském roce zajímavý měsíc tím, že nabízí opravdu velké množství příležitostí, aniž by byl pro nějaký středoevropský druh sovy vrcholným měsícem. Tedy až na jednu výjimku. A ať vás ještě trochu napínám, tento soví druh se s naším prostředím zatím pouze sžívá. Ano, teď už jste asi uhodli, že myslím výrečka malého. Ideální doba k jeho hledání a pozorování totiž začíná na konci dubna a v květnu vrcholí. Výrečci přilétají z Afriky, hledají si vhodné biotopy a pokoušejí se též seznamovat se svými partnerkami. Výhodou u nás v tuhle chvíli je, že s nimi v těch vybraných místech často žádné partnerky nejsou, takže samci volají každou noc, dost dlouho a dost intenzivně. Aby se to ale vyvážilo, tak je nutné dodat, že tady výrečků zatím není tolik, abyste je našli v každém parčíku nebo aleji se staršími stromy. Je prostě potřeba zkoušet být venku a poslouchat, zdali se k vaším uším nedostane monotónní pípání podobné ponorkovému sonaru. A abyste se naučili chápat, jaká místa výrečkům vyhovují a jaká nikoliv, podobně jako u sýčků doporučuji vydat se za nimi do jejich jižnějších lokalit, třeba na Balkán. Každopádně bude pozorování výrečků přibývat i u nás, takže sledujte ornitologické weby a nálezové databáze, ať se můžete též přiučit.

A jak to tedy vypadá s ostatními sovami? U puštíků a kalousů obecných už můžete najít ozývající se mláďata, takže se vypravte tam, kde jste dříve potkali pár a je dost pravděpodobné, že se někde v okolí ozve se soumrakem kratší či delší skřípání letošních soviček. Když je najdete, užijete si pohled na krásně roztomilé, srandovně se tvářící a zábavně se pohybující stvoření. Už ani nevím od koho, ale převzal jsem pro tyhle soví škvrňata označení „mikrofonci“, asi podle toho kompaktního chmýřitého tvaru, který připomíná právě větší mikrofon. Když je zastihnete na začátku jejich prvotního poznávání, kdy ještě poletují jen málo, užijete si s nimi ještě i dva i tři týdny, než vám z místa zmizí. Počítejte ale s tím, že se budou čím dál více přemísťovat. Naštěstí se dají docela snadno dohledat díky jejich pronikavému volání.

Další druhy sov se také věnují péči o mláďata. Venku z hnízd už můžou být výři i malí puštíci bělaví. Ti se ale nepotkávají tak snadno jako malá kalousata. Každopádně jsou jejich rodiče velmi aktivní se sháněním potravy, hodně se v teritoriu přemísťují a jsou tak docela k nalezení. Mají ale kupu práce, tak pamatujte, že je správné je při tom pozorování nerušit. S dobrým binokulárním či stativovým dalekohledem to ale zvládnete hravě.

I sovy pálené se v průběhu května dostávají do většího loveckého zápřahu, a tak se stává, že je uvidíte v oknech stodol chystat se do práce už před soumrakem. Pak je taky vyšší šance vidět je přímo při lovu na polích okolo. Jak už jsou mláďoši na hnízdě povyrostlí, při akci už bývají vidět oba rodiče, takže se vám pozorovatelský potenciál s vyšším květnovým datem zdvojnásobí. Stejně tak se s koncem května stane intenzivním dodavatelem potravy pro mláďata sýček. Jsou více vidět i přes den a dá se docela v pohodě vypozorovat, kam své úlovky nosí, tedy kde je jeho hnízdní dutina či budka. Pro pozorování u hnízdiště ovšem platí etická pravidla a respekt sovaře dvojnásob. Pozorujte ze vzdálenosti, kde už vaše přítomnost splyne s běžným provozem okolí, a rozhodně sovy nijak neprovokujte hlasově. Máme je přeci rádi a nechceme rodičům vytvářet zbytečný stres.

V lese také probíhá péče o mláďata, v průběhu května se obvykle vyklubou malí kulíšci. To se děje postupně podle toho, jak za sebou samička vejce snášela. Tyhle bejbysovy v květnu spíše neuvidíte a zpravidla uslyšíte jejich žadonění o potravu ozývající se z dutiny. Dá se ale docela pěkně pozorovat jejich krmení. Vezměte si s sebou do lesa pohodlnou stoličku, abyste zvládli sedět dlouho, a dobrý dalekohled, abyste mohli sedět dostatečně daleko. Užívejte si žadonění mláďasů, komunikaci dospělých při předávce potravy, občas uvidíte z dutiny vylétnout samici, aby se protáhla po dlouhé šichtě u dětí. Odměnou vám bude nejen hezké pozorování soví starostlivosti, ale také meditativní zpomalení sebe sama. Příroda má prostě pomalejší rytmus, než je dnešní lidská doba. A často si také vyzkoušíte svou mentální odolnost proti drobnému, ale nepříjemnému rušení, když se na vás přijdou napást muchničky, na které bývají i repelenty krátké.

Samozřejmě můžete ve vhodných lesích pozorovat i sýce starající se o potravu pro své letošní potomstvo. I jejich mláďata budou ještě většinou v dutinách, ale květnové noci jsou tak krátké, že nemusí rodičům stačit v obstarání krmení pro celou svou školku, a tak je velmi pravděpodobné, že se budou věnovat lovu i za světla. Hlavně ráno a večer se tak naskýtá opravdu slušná šance na pozorování a fotografování těchhle jinak převážně nočních sov, často i při lovu nebo dokonce s úlovkem. Z aktivity se dá také odhadnout, jak velkou rodinu daný rok mají. Když budou nosit myšky opravdu často a jejich aktivita bude zasahovat výrazně do dne, můžete očekávat moc hezké pozorování opouštění dutiny mladými sýci, protože jich pravděpodobně bude hodně.

Kulíšci zajišťují krmení pro samice v dutinách a pak i své potomstvo, takže jsou hodně vidět.

Vlevo malý puštík obecný a vpravo mrňous kalouse ušatého.

Červen je čas dětí

U sov tohle platí nejen pro prvního června. Se začátkem léta už se objeví všechna letošní mláďata. A já plynule navážu tam, kde jsem v květnové kapitole skončil. U sýců. Mladí sýci se totiž významně začínají zajímat o svět venku. A jak se klubou postupně, postupně také začínají vartovat u vletového otvoru do jejich dutiny a postupně z ní vyskakovat. Takhle brzy ještě nejsou mláďata plně vzletná, takže jejich opuštění domova vypadá jako začátečnické pokusy paraglidisty křížené tréninkem parašutistů. Malí sýci tak končí obvykle na zemi, nebo v houští pod svým rodným stromem a začíná pro ně těžká dřina zase se za pomocí zobáku a drápů vyškrabat o něco výše, aby mohli dát vědět svým rodičům, že jsou zase ukrutně hladoví. A jakmile se nasytí, trochu si odpočinou, protáhnou se a zase se pokoušejí letět, aby posílili své letové svaly. A znovu skončí někde dole a znovu se vyškrabou za pomocí zobáku a drápů nahoru. Tohle pozorování bych přál každému sovaři, je to ohromná legrace a úplně u něj zapomenete na zmiňované krvežíznivé muchnice. Proto doporučuji být i v teplém dni dobře oblečen, s dlouhými kalhotami, dlouhým rukávem. Ta trocha případného potu za další existenci bez šíleného svědění určitě stojí.

Podobná situace se odehrává i u kulíšků, kde nejstarší mrňousové začínají s hladovým pískáním vykukovat z dutiny. Tou už se o jejich stravování starají oba rodiče a také se snaží své potomstvo z dutiny vylákat. Můžete pak třeba pozorovat, jak samička přinese kořist do dutiny hladovým dětem, ale zase ji odnese, aby se pokusila vylákat nejstarší z nich ven. Tohle mládě pak vykukuje více a více, jeho maminka na něj píská s úlovkem v pařátech na nedaleké větvi, až se malý kulíšek osmělí a zjistí, že umí už od začátku docela slušně létat. Odměnou mu pak je strava a možnost být v tom velikém zajímavém světě. A takhle to pokračuje stále dokola, než se samici podaří vylákat i posledního potomka. S těmi později vyklubanými mláďaty už to mají trochu složitější, protože musí nosit potravu i těm, co už jsou venku. Tak jim opuštění dutiny i nejdéle trvá. Kdybyste někdy tenhle proces pozorovali a chtěli se dozvědět, kolik mláďat v dutině nakonec bylo, budete muset být na konci trpěliví. Ale nebojte, i poslední malý kulíšek jednou vyletí. A venku je to taky moc hezká podívaná. Určitě se i zasmějete u jejich veselých pohybů připomínajících velmi uvolněný břišní tanec. Pro malé kulíšky je to ale veledůležitá součást jejich existence. Nezapomeňte, že sovy mají oči vedle sebe a nemohou s nimi hýbat. Tím nakrucováním se učí vyhodnocovat ten nový velký svět.

Malý kulíšek zvědavě vykukuje z hnízdní dutiny.

Nejstatečnější mládě sýce rousného se odhodlává k prvnímu výsadku.

Brzy ráno, ještě za šera, mladí výři odpočívají se svěšenými křídly po prolétané noci.

Prázdniny se sovami

Léto znamená horko, dlouhé dny a kratší noci. A také čas žní. Sovy už samozřejmě ví, že se touhle dobou na polích s plodinami, které rostou do výšky, změní podmínky a po několika měsících se hustá buš obilí a řepky nevhodná k lovu změní na ohromné odkryté plochy, na kterých je každý pohyb hrabošů vidět. A toho samozřejmě využijí všichni predátoři, sovy nevyjímaje. Pro synantropní druhy, jako je sýček, sova pálená, nebo kalous, je to vydatná pomoc při krmení mláďat a také při loveckém výcviku. A pro nás sovaře je to moc hezká příležitost sovy pozorovat. Ideální je vydat se na obhlídku hned v prvních dnech po sklizni, dokud se hraboši ještě nestačí situaci přizpůsobit a naučit se, že nejsou dobře chráněni a číhá na ně hodně hladových zobáků. Sovy mají denní konkurenci v podobě kání, poštolek, luňáků a dalších dravců, což s přibývajícím časem vede k úbytku kořisti. Takže pole, kde přes den uvidíte kombajny, je dobré prozkoumat večer a v noci co nejdříve. A když nemáte štěstí, že byste narazili zrovinka na probíhající žně, dostatečnou a lákavou nabídku na konkrétním poli signalizuje vyšší přítomnost běžných dravců. A díky tomu, že zemědělci sklízí různé plodiny v různou dobu, navíc pracují na svých polích často postupně, období čerstvě prostřených hraboších hostin je dlouhé, a i v relativně menší oblasti přináší pěkné pozorovací příležitosti po celé léto.

I mimo pole a zemědělské oblasti ale nemusíte zahálet. Začátek prázdnin je velmi dobrým obdobím pro pozorování mladých i dospělých výrů. Mláďata už totiž lítají a jejich rodiče je hlídají. Docela často zlobí a jsou aktivní už za světla, což rezultuje v docela hlučný doprovod samice, které střídavě volá na své mládě a střídavě odhání všeliké nebezpečí. Když se vám někde podaří zvědavé, poletující mládě odhalit, nezřídka se mezi pozorovatele a výřího puberťáka posadí jeho maminka a vy tak máte jednu z nejlepších možností uvidět, jak ohromné sovy výři jsou. O to víc, protože samice bývají o poznání větší než samci, takže při koukání na klidně čtyřkilovou paní Výrovou docela snadno pochopíte, kde získala anglické jméno „eagle owl“, tedy orlí sova. Štěstí ale můžete mít i s dalšími druhy. Ne každému páru se podaří úspěšně zahnízdit napoprvé, takže to třeba dohání později, nebo se jim naopak povedlo vyvést potomky docela brzy, což se děje stále častěji, takže se vrhli ještě na druhé hnízdění v témže roce. To pak všechno, co jste si přečetli v dřívějších kapitolách platí i pro léto. A protože tuhle knihu dokončuji právě v létě, tak mohu i z aktuálního toulání a pozorování sov potvrdit obě možnosti.

Sýčci se mají jako rodiče co ohánět a neúnavně shání potravu pro své ratolesti.

Malí kulíšci už v létě poletují kolem své rodné dutiny a poznáte je podle tmavé hlavy.

Někteří sýci v dobrých letech s vysokým množstvím myší zahnízdí i dvakrát.

Ne každému páru puštíků obecných se podaří hnízdění napoprvé, takže se s mladými potkáváme i v létě.

Kulíšek už vyprovodil mláďata z teritoria a spokojeně chytá poslední letní teplo.

Škola končí v září

A nebojte se, nepomátl jsem se. Měsíc, který máme všichni spojený s nástupem dětí do školy, tedy aspoň v Česku, mají středoevropské sovy za konec vzdělávacího období mladých. Tedy přesněji řečeno některé druhy sov. Třeba kulíšci, sýci, puštíci a obvykle hnízdící kalousové už to zvládli v průběhu léta. Poslední myšky ale od svých rodičů dostávají letošní sýčci, pálenky a výři. Co to tedy znamená? Relativně pohromadě se zatím drží celé soví rodiny, takže máte možnost na jejich obvyklých místech pozorovat vícero sov. Nebo aspoň jednu, protože vícero sov zvedá šanci. A taky často více komunikují, protože mladí už nedostávají od rodičů tolik, kolik by si přáli, a rodičové již potomstvo začínají vyhánět mimo své teritorium. Já mám v některých ohledech začátek podzimu radši než začátek toku. Třeba u jinak dosti skrytě fungující sovy pálené mám v tuhle dobu běžná pozorování i šesti jedinců na stejné lokalitě. Dokonce i na stejném místě. Vlastně si už pár let říkám, že bych to mohl vyfotit. Zvláště při stále lepším nočním režimu mobilu, kterému stačí jen trochu světla z lamp ve vsi, aby pořídil slušnou dokumentaci. Jen jsem zatím vždycky selhal, protože se prostě kochám. A jak se pak sovy rozletí, už by to zas nebyla výjimečná fotka. No, třeba se to povede vám, co?

Kdybyste znali nějakou výrečkovou lokalitu, září je druhým vrcholem jeho pozorovací sezóny. Sovy se pomalu chystají na cestu na jih a začínají se shlukovat a také docela aktivně komunikují, což se na podzim děje často i za světla. Dává to tak příležitost na pěkné pozorování, a hlavně fotografování jinak noční sovy. Výrečků ale zatím ve střední Evropě moc není, takže se posunem do lesa za jinou, častější sovičkou. Kulíšci jsou totiž na začátku podzimu aktivní dost. Jak začne příroda žloutnout, začínají si vymezovat svá teritoria proti rozptylujícím se adolescentům a zejména brzy ráno a večer jsou velmi často spontánně aktivní. Vlastně jsou to nejčastější doprovodné hlasy pro moje rána a večery při pozorování jelení říje. Jen musíte dávat pozor, protože se na podzim často projevují odlišnými zpěvy, které spíše připomínají šplhavce než klasický kulíškův hlas. Podzimní hlasová variabilita kulíšků je veliká a sám jsem zaznamenal minimálně sedm dost různých stupnic, kterými volají. Tak se nenechte zmást, a když vám ani aplikace s automatickým rozeznáním nepomohou, zkuste si volání zapamatovat, nebo nahrát, a pak si ho doma zkontrolujte třeba podle nějaké zvukové databáze.

V září se výrečci chystají k odletu na jih a jsou více slyšet i vidět.

Mladý sýček si užívá také poslední dny v teritoriu svých rodičů.

Jinde už rodičové kontrolují, že je teritorium zase jen jejich.

A nezapomeňte na to, že kulíšci s podzimem mění svůj pěvecký repertoár na zajímavé stupnice.

Začátek podzimu obvykle slouží ke kontrole již známých sov, jako je třeba tento puštík obecný.

Říjnový klídeček

Jak se už podzimně ochlazuje, ochlazují se i aktivity mnohých druhů sov u nás. Pořád to ale ještě neznamená, že byste byli v říjnu úplně bez pozorování. Znovu připomínám, že se čím dál častěji objevují dvě snůšky u některých stálých druhů, takže může platit i aktivita ze začátku léta.

Teď se ale vrátím do našich vesnic a měst, protože i sýčci jsou touhle dobou více aktivní, jak se též zbavili svých potomků z teritorií. Od druhé půlky září a v říjnu se snažím objíždět lokality vedle mně známých, potvrzených teritorií, abych si ověřil, zdali je neosídlil některý z mladochů. Jasně, že takové zjištění nemusí být trvalé a určitě bude vyžadovat jarní přezkum. Ale dává jakýsi přehled, co by se mohlo v dané oblasti s populací naší nejohroženější sovy dít. I večer a v noci se vyplatí být v terénu vhodném pro sýčky, protože ho velmi často sdílí i sova pálená, která si též takhle na podzim vymezuje hranice svých okrsků. Značnou roli ale bude takhle na podzim hrát počasí. U sov se nedá paušalizovat, zdali je nějaké počasí tak špatné, aby úplně zastavilo soví aktivitu. Potvrdilo se mi ale opakovaně, že v případě opravdu ošklivých dní a nocí sovy nerady lítají daleko ze svého obyváku, tedy místa, které považují za centrum svého teritoria. Pokud tedy znáte takové místo, nemusí vás nic odradit. Na prvotní hledání se ale počasí se silným větrem nebo deštěm opravdu nehodí a raději se věnujte doma přípravným aktivitám.

Říkám tomu večery sovích her, kdy si ze zvukových stránek xeno-canto stáhnu všechny nově nahrané hlasy jednoho druhu a pustím si je do sluchátek, a u toho si prohlížím data z nálezových databází pro místa, která mě zajímají. Když narazím na nějaké zajímavé volání, mrknu se na kontext nahrávky, třeba v jaké situaci sovy byly, a hlavně jaké to bylo datum, abych si doplnil znalosti dobré pro následovné akutní použití v terénu. Pak se zase vrátím k nálezovce a zkoumám, jak se pozorování vyvíjí, jestli jich přibývá, nebo ubývá, zdali se mění doba určitých pozorování a taky kolik že jich vlastně vůbec je, z čehož se dá vyvodit i trend zájmu o sovy. Nechci nikoho podceňovat, ale doporučuji všem sovařům, kteří ještě nemají úplně zvládnuté rejstříky sovích hlasů, aby tyhle dvě činnosti nedělali zároveň. Pouštějte si chvíli hlasy a studujte je a učte se znát jejich variabilitu, a pak přepněte na nálezy nebo studování poznatků, které vám nabídne hledání na internetu, nebo doporučí umělá inteligence. Můžete se tak více soustředit a získáte know-how, které pak v akci rozhodně využijete.

Při kontrole nových míst je třeba hodně dobře koukat. Najdete schovaného sýčka?

Ve známém teritoriu puštíka bělavého se můžete těšit na setkání přes celý rok.

Se zhoršujícím se počasím se sýčci spíše ukrývají dovnitř do stavení.

A puštíkům bělavým to v podzimních barvách sluší, i když jsou zmoklí jako ty slepice.

Kalousi ušatí ze severu vyfocení přesně jedenáctého listopadu.

Svatomartinská sova

Se zelím, s knedlíkem a s mladým veltlínským červeným raným k tomu! Samozřejmě si teď dělám legraci. I když je dnes konzumace sov lidmi z důvodu ochrany v podstatě všude zakázána, je to vlastně zajímavé téma. Dříve jsem se pokoušel hledat nějaké informace, zdali na jídelníčku sovy v lidské historii byly, ale moc informací o tom není. Až na nějaké výjimečné rituální konzumace v Asii nebo Africe, nebo v dobách hladomorů, kdy prostě lidé jedli v podstatě cokoliv. Pravděpodobně za to mohou všechny ty více či méně strašidelné mýty okolo sov, lidé se prostě jíst sovy báli. Tak aspoň k něčemu dobrému tyhle dezinterpretace sovího chování byly.

A já se vrátím do středoevropské reality, kdy právě svatý Martin byl pro mě už od dětství signálem pokoušet se hledat zimující kalouse. Ti první už přilétají v říjnu, to jich ale ještě není moc. Od začátku listopadu jejich počet u nás ovšem začne docela rychle stoupat a v druhé polovině listopadu už jsou soví parlamenty usnášení schopné. Jak tak ale sleduji v posledních letech, rozhodně ne na maximálních číslech pro danou sezónu. Jak se všeobecně otepluje a ubývá sněhových srážek, migrace kalousů ze severu je víc časově rozvolněná a jejich početnost se na většině zimovišť doplňuje až do prosince. A také se zdá, že některá jižnější místa v Evropě ztrácejí svou soví početnost a zvedá se tím zimování třeba u nás. To by ale chtělo opravdu ucelený, plošný a dlouhodobý výzkum, aby se tahle nejen moje domněnka potvrdila.

Kromě obíhání túj a smrků ve vsích a městech můžete v listopadu vyrazit i do lesů, kde máte solidní šanci na pozorování obou druhů puštíků. Ti obecní do jisté míry obhajují svá teritoria celý rok, přeci jenom je to nejrozšířenější sova u nás, ale o pozdním podzimu jsou prostě více spontánně slyšet. I puštíci bělaví jsou ale slušně pozorovatelní, protože i oni mívají před zimou a v době toulání mladých sov zvýšenou hlasovou aktivitu a máte šanci je najít, zejména na začátku a konci dne. No a poslední sovou, na kterou je dobré se při šoulačkách lesem zaměřit i v listopadu, je sýc rousný, který se bude ještě projevovat klasickým podzimním jednoslabičným hlasem, jako byste chtěli dát někomu velmi hlasitou pusu. Už se mi ale ke konci listopadu několikrát stalo, že se samečci sýců ozývali klasickým teritoriálním hlasem, protože i oni už si připravují teritorium a samičku na další sezónu tokání. Prima sovařskou podzimní výhodou pak je, že se den už významně zkracuje, takže není potřeba při cestách za nejlepší soví aktivitou ani brzy vstávat, ani se nedostanete do postele moc pozdě.

I vzácnější pustovky už jsou v listopadu tady a na zimovištích na ně můžete narazit.

Nováčci na zimovištích mívají občas potíže a potřebují pomoc. Tento narazil do okna.

Vánoční popelkovská Rozárka neboli puštík obecný.

Tichá noc, houkavá noc

Prosinec, to jsou hlavně Vánoce. A vánoční atmosféru dělají samozřejmě pohádky a vy si bez ohledu na věk rozhodně vzpomenete na nejslavnější pohádkovou soví scénu, kdy puštík obecný Rozárka pomáhá Popelce s kouzelnými oříšky. Vy už teď po usilovném studiu hlasových projevů víte, že to byl spíše samec, ale tuhle drobnost filmařům odpusťme a pojďme se mrknout na možnosti v závěru roku. A bude to trochu podobné jako v lednu, tedy ze sovařského hlediska velmi plodný čas. Ano, malé sovy v zimě příliš aktivní nejsou, zvláště pokud je mrazivé a sněhové počasí. Protože se ale i tohle mění a zimy ve střední Evropě už začínají připomínat mnohem jižnější části světadílu, ani pozorování či hlasová aktivita kulíšků se nedá vyloučit. Vlastně je poslední léta po klasické vánoční oblevě na konci prosince slýchám a vídám pravidelně. Ale rozhodně to není top jejich sezóny. Jak se už začíná blížit tok puštíka obecného, jeho pozorovací možnosti se zlepšují. Stejně tak je to s výrem. Tyhle dva druhy budou v prosinci ti hlasově nejaktivnější. Ale slušnou aktivitu má i puštík bělavý, a když v lese vydržíte až do soumraku a nebude moc foukat vítr, slušnou šanci máte i na sýce.

Do vrcholu své sezóny už ovšem došli zimní migranti, tedy kalous ušatý a kalous pustovka. Zimoviště jsou již plná a nabízejí hodně dobrodružství s jejich hledáním a následným pozorováním. Hlavně v první půlce prosince doporučuji koukat na vhodných lokalitách hlavně po pustovkách, které se po příletu několik dní drží pospolu na jednom místě, než se pak trošku roztrousí do více lokalit a v nich i do vícero stromů. Dobře si zapamatujte takové shromaždiště, protože další sezónu to bude podobné, už jsem vám popisoval, že jsou sovy dosti konzervativní ve svém chování. Můj rekord z jednoho místa má hodnotu sedmnácti kalousů pustovek. Na konci prosince už ale byli v dané vesnici jen dvě, ty další jsem pak dohledal v okolí. A když už jsou v prosinci ty Vánoce, mám i několik zajímavých zkušeností s přebýváním kalousů na ozdobeném vánočním stromě. Určitě si položíte otázku, zdali jim osvětlení lampičkami a dekoracemi nevadí, protože si dokážeme vybavit, kolik jich na takový jeden smrk dokážeme nainstalovat. A odpověď je prozaická. Ony ty naše vánoční stromy září až v noci. A to už v nich kalousi nejsou, protože už vyrazili shánět nějakou tu myšku k snědku. A také už je to dlouhá doba, co Edison, Křižík a další vynálezci pustili osvětlení do ulic, takže i sovy si stačily přivyknout. Jen bych se se závěrem roku přimlouval za co nejmenší, nebo nejlépe vůbec žádné použití pyrotechniky, protože na tohle si sovy vzhledem k enormně citlivému sluchu zvyknout nemohou.

Výři velcí se začínají rozhoukávat před svou vrcholnou sezónou.

Na Silvestra můžete potkat desítky kalousů i puštíka bělavého na lovu.

Sice se dá sovařit i úplně bez techniky, ale s dobrými pomocníky své zážitky rozhodně vylepšíte.

Užitečná optická technika

Pro pozorování sov v podstatě stačí nohy, uši a oči. Chcete-li se zařadit mezi totální sovařské askety a puristy, ušetříte fůru peněz, které můžete utratit třeba za cestování za sovami. A tuhle kapitolu můžete přeskočit. Bude totiž věnovaná všem možným pomocníkům pro pozorování sov. Počítejte s tím, že se má doporučení nebudou vždy shodovat s pohledem dalších lidí a už vůbec ne s marketingovými proklamacemi, kterých najdete na internetu hromadu. Já se vám budu snažit ukázat co nejlépe můj pohled na využití techniky, který už téměř třicet let utváří průvodcovská praxe, včetně zpětné vazby od všech z vás, kteří jste se za sovami se mnou už vypravili. Dám vám i několik konkrétních doporučení, která budou určitě postupem času zastarávat, jak se bude vyvíjet samotná technika, její dostupnost i naše použití. Tak se tomu třeba za pár dekád zasmějeme, s čím jsme za našimi sovími miláčky chodili.

Opřu se do toho výčtu užitečných věciček hnedle s tím nejdůležitějším, výpomocí pro naše oči, tedy dalekohledy. Protože dalekohledy mají vstupní čočku větší, než má naše oko, přidají do obrazu více světla, tedy informací. A tak můžeme i čočky skládat za sebou a ty informace zvětšit. To je princip dalekohledu. A začnu fatální otázkou. Víte, jaký dalekohled je ten nejlepší? No přeci ten, který budete stále používat! Takže zapomeňte na nějaké ohromné potápění do porovnávacích recenzí nebo soubojů o pravdu na internetových fórech. Vyberte si takový dalekohled, který budete chtít mít co nejčastěji u sebe. A to je takový, přes který se vám dobře kouká a který nebudete líní nosit s sebou. Ano, optická fakta neoblafnete. Větší dalekohled s větší vstupní čočkou bude chytat více světla a prostě bude za horších podmínek lepší. Kvalitní čočky (nízkorozptylové, fluoritové, s moderní povrchovou úpravou) přinesou ostrý obraz s minimální ztrátou kvality od středu do krajů, nebudou mít téměř žádné optické vady. Vysoce kvalitní převracecí hranol zachová hodně světla při průchodu optickým systémem a přinese lepší kontrast. Jestli se v této oblasti moc neorientujete, tak jsem vás teď mohl trochu zmást. Napravím to několika příklady. Když si s myšlenkou na pozorování sov za šera nebo v noci pořídíte velký a laciný dalekohled, je větší pravděpodobnost, že budete naštvaní a používat ho moc nebudete. Větší čočky jsou náročnější na výrobu, takže ty kvalitní jsou i dražší. Budete v něm tedy mít velká, ale málo kvalitní skla. Takže ten dalekohled sice pochytá hodně světelných paprsků i za šera, ale poničí je mnohými optickými vadami a spoustu z nich nepřenese k vašim očím. Těžký a mizerný dalekohled.

Když to vezmu z druhého konce a nákupním motivem bude malá velikost, nízká hmotnost, protože budete chtít kapesní dalekohled, který budete mít pořád s sebou, i tady se zázraky nedějí. Malá vstupní čočka prostě pochytá méně světla a je ohromně důležité, aby ho co nejkvalitněji a beze ztrát přenesla až k vaším očím. Co z toho vyplývá? Čím více budete svou motivaci tlačit k limitům dalekohledů, tím více je potřeba myslet na kvalitu, za kterou si rozhodně připlatíte. Naštěstí jsou ovšem dostupné i kvalitní modely, kde ještě neplatíte tolik za vyhlášenou značku, a kvalita optiky není jen marketingovou proklamací, ale erudovanými uživateli ověřený fakt. K doporučením se ale dostanu později. Teď se vraťme k myšlence, že se nám nechce utrácet balík peněz za superkvalitního prcka, ani za obřího prosvětlovače tmy. Moje rada bude jednoduchá, držte se uprostřed. Nechtějte ani moc kompaktní, ani moc velký dalekohled.

No a teď už si s konkrétními tipy rozdělíme dalekohledy na ty do ruky a na stativ. Nejsem moc příznivcem ručních kukátek na jedno oko, protože obvykle spojují jen nevýhody obou skupin, a neušetříte ani moc váhy, ani místa. Začnu tedy binokulárními dalekohledy, tedy na obě oči, které pravděpodobně všichni znáte a které budou základním dalekohledem každého sovaře. K obecným vlastnostem, které byste neměli vynechat, bude určitě patřit naplnění inertním plynem, nejčastěji dusíkem, aby se vám optika prostě nemlžila uvnitř. Bez toho si dalekohled určitě nepořizujte. Rozhodně by měl mít dioptrickou korekci, abyste si mohli nastavit každé oko zvlášť, což ocení i lidé, kteří nenosí brýle. No a pak už je to řada vlastností, kde už se budete rozhodovat subjektivně, tedy podle sebe. Začnu právě velikostí. Vstupní čočka nad 40 mm už znamená velký dalekohled. 25 mm a méně zase velmi malý. Střední velikost, doporučovaná, když se rozhodnete šetřit, bude někde kolem 30 až 34 mm. V téhle velikosti se dají pořídit prima binokuláry s hmotností kolem půl kila, což není hodně a dobře se to nosí. Budete také vybírat zvětšení, zpravidla na škále mezi 6x až 12x. Vysoké zvětšení bude samozřejmě znamenat více detailní pohled, ale zaplatíte za to tím, že je obraz náchylnější na třesení a užší zorné pole znamená pomalejší orientaci a nalezení pozorované sovy. Osobně spíše nedoporučuji jít nad zvětšení 10x, a pokud nemáte úplně klidné ruce, bez obav sáhněte po zvětšení 8x. Ten rozdíl v detailu nebude tak velký, budete mít širší zorné pole a celý optický systém bude s menším zvětšením o trošku světelnější. Mí klienti mají dokonce velmi rádi dalekohled se zvětšením 6,5x a je to pochopitelné, protože je ještě méně náročný na pevný úchop a velmi široké zorné pole jim pomáhá najít rychle to, na co se díváme. Zvláště pro dalekohledové nováčky je to skvělé. Samozřejmě existují také dalekohledy, které mají při vyšším zvětšení i větší zorné pole. Za ty si ale připlatíte, nebo to bude vykoupeno ztrátou kvality obrazu směrem od středu do krajů. Pro výběr se držte údaje o zvětšení, to podle mě stačí.

Jestli nemáte spolehlivého doporučitele, určitě dejte přednost výběru dalekohledu naživo. Jedna z nejdůležitějších věcí je i pocit, když si ho dáte k očím. Nosíte-li brýle, bude to ještě důležitější, protože potřebujete vyzkoušet, jak se vám přes dalekohled kouká, když dáte očnice do nejnižší polohy.

S dalekohledem v ruce můžete kromě polohy očnic dobře nastavit rozteč tubusů (tak, abyste měli jednolitý obraz bez černých krajů nebo prostředku) a opakovaně ho přikládat k očím a koukat se a ostřit. Živý pocit je prostě nenahraditelný. No a máte hotovo! Všechny ostatní parametry jsou v podstatě jen doplňkové. Jestli rádi pozorujete veškerou přírodu a baví vás třeba i kytičky, motýli, vážky, zmínil bych ještě nakonec zaostřitelnou vzdálenost. Když to dalekohled umí na blízko, moc si užijete pozorování těchto drobných krás.

Na závěr téhle kapitoly vám ještě přidám výčet dalekohledů, které používám sám, nebo je půjčuji svým klientům při sovích výletech. Už před lety jsem si vybral japonskou značku Kowa. A to hned z několika důvodů. Je to tradiční výrobce patřící do naprosté optické špičky, ale v Evropě nemá tak provařené jméno, které známějším značkám krutě zaplatíte. A kromě top třídy, která se tradičně dostává na špici prestižních hodnocení, umí dodat i velmi dobré a finančně dostupné dalekohledy. A taky mě těší, že nevyrábí optiku určenou k zabíjení zvířat. Díky tomu, že už mám hodně zkušeností s celým portfoliem dalekohledů Kowa, nebojím se vybrat pár favoritů pro vás. Můj nejčastěji používaný model patří do skupiny těch nejmenších. Je to dáno tím, že často nosím ještě kupu další techniky, a tak jsem si na krk pověsil malinkou superkvalitu – Kowa Genesis Prominar XD22. Obecně je potřeba si na kapesní dalekohledy zvyknout, ale s touhle dvaadvacítkou to jde díky příjemným očnicím a skvělé optice dobře. Mám ho v kapse pořád. Veleoblíbené v rukách mých klientů jsou dalekohledy Kowa řady BDII. Používám kompaktní varianty BDII32-6.5XD a BDII32-10XD. Lehké, dobře se nosí i dlouho, ale už s příjemně velkými okuláry, takže se přes ně moc komfortně kouká. Zvláště ten s nižším přiblížením zvládnou i nezkušené děti. Mají velmi krátkou zaostřitelnou vzdálenost, příjemně široké zorné pole, kvalitní optiku a cenovkou spadají do střední třídy. S tímhle dalekohledem už ale v pohodě vydržíte dlouhá léta pozorování, aniž by vám cokoliv chybělo. Nakonec přidám dva fajnšmekrovské modely, které už něco stojí, ale rozhodně o poznání méně než srovnatelné kousky od evropské konkurence. V kompaktní, půlkilové velikosti se moc rád dívám přes špičkový Kowa Genesis Prominar XD33, a když si chci užít opravdu vrcholné pozorování třeba za šera, tak ještě přidám na rozměru čoček a sáhnu po Kowa Genesis Prominar XD44. To už je opravdu velký dalekohled, ale ten pohled! Mí klienti, kteří ale kupovali dalekohled třeba pro děti, u kterých si nebyli jistí, zda jim zájem vydrží, a tak nechtěli investovat moc peněz, jsou ovšem spokojenými uživateli řady YF II, nebo malých SV II 25 či BD 25. S logem Kowa na dalekohledu nešlápnete vedle.

Bez dalekohledu si takový krásný pohled do sovích očí neužijete.

Sovy často pozorujeme v podmínkách s jen minimem světla. Dobrý dalekohled se pak hodí.

Když už máte dalekohled, stačí z kapsy vytáhnout mobil a můžete fotografovat!

Phonescoping pro super fotky

Od binokulárních dalekohledů se teď přesunu ke stativákům, tedy větším dalekohledům, nabízejícím větší zvětšení, které už potřebují být na stativu. Za to vám ale přitáhnou sovy do opravdu parádního detailu. Budete si pak prohlížet opravdu každé peříčko, detaily očí, ostrost drápků půjde téměř cítit. Vlastně si bez stativových dalekohledů neumím výlety za sovami představit. Jistě, teď namítnete, že je to o dost více harampádí, které je potřeba nést. Velký dalekohled, stativ, stativovou hlavu. Všechno to jsou věci s hmotností, která jde pocítit. Naštěstí i v téhle oblasti je na výběr. A bonusem vám budou moc pěkné fotografie. Když si totiž k stativovému dalekohledu přes adaptér připojíte svůj mobil, v mnoha ohledech překonáte i konvenční fotoaparáty a objektivy a mohou vzniknout moc hezké fotky. Ostatně valná většina fotografií sov v této knize takto vznikla. A zdají se vám méně cenné než pořízené dražší a těžší fotografickou výbavou? Troufnu si říct, že je tomu přesně naopak. Phonescoping, neboli fotografování mobilem přes stativový dalekohled, je výjimečně dobrou metodou, jak pořídit fotografie a videa sov. Můžete být v dostatečné vzdálenosti, abyste sovy nerušili, protože kombinace mobilu a stativáku přinášejí vyšší ohniska než klasická fotografická technika. Navíc mobil máte stále v kapse. A jestli jste zapálení sovaři, tak i stativový dalekohled vlastníte. Takže vám chybí jen adaptér, aby bylo snadné umístit mobil na okulár dalekohledu, a jste připraveni.

Každý stativák nabízí větší zvětšení a víc pochytaného světla než jakýkoliv binokulár. Ale i v této říši je samozřejmě na výběr a já se pokusím vám ho zjednodušit. Budu se opět držet dalekohledů japonské firmy Kowa, protože u stativových dalekohledů opravdu není co řešit. Opticky jsou Kowa stativáky naprostý top, k tomu pořád stojí méně než evropští matadoři, jsou o poznání lehčí než zbytek špičky a troufnu si říct, že mají lepší dvojrychlostní ostřící systém, na který se strašně rychle zvyká, a nejlepší okuláry. Můj nejoblíbenější model je tentokráte ten největší. Kowa Prominar TSN-99. Téměř deseticentimetrová vstupní čočka, fluoritová komponenta pro dokonalé podání a na výběr zoomový okulár se zvětšením 30x až 70x a můj ještě oblíbenější pevný a superostrý širokoúhlý okulár se 40x zvětšením. Tím jsem ostatně natočil i mnoho záběrů, které byly následně použity v několika dokumentárních filmech v televizi, a v téhle kombinaci vznikla i většina fotek vybraných pro tuto knihu. Upřímně řečeno, jestli chcete nástroj na pozorování, fotografování a natáčení na celý život, neváhejte a sáhněte po tomhle kousku.

Jediné rozmýšlení budete mít, jestli si vzít model přímý nebo úhlově zalomený. Přímým se bude lépe hledat, ale je více citlivý na nastavení pozorovací výšky. Ten zahnutý je více příjemný, když bude pozorovat více lidí různého vzrůstu, protože se k němu prostě všichni zvládnout ohnout. Já jsem průvodce, takže volím určitě zahnutou variantu označenou písmenem A (angled), před variantou S (straight).

Samozřejmě k tak kvalitnímu stativáku potřebujete kvalitní stativ. Já doporučuji stativové nohy bez středové tyče, protože s ní ztratíte stabilitu a ve větru se vám bude hůře pozorovat, a hlavně velmi špatně natáčet. Určitě stojí za to pořídit velmi lehký, ale přitom ohromně stabilní stativ z karbonu. Dnes už je na výběr větší množství značek. Pro tento větší stativák nedoporučuji sahat po těch nejlehčích a nejmenších variantách. Dále budete potřebovat dobrou videohlavu, se kterou se vám bude stativový dalekohled dobře a snadno ovládat. Doporučuji si pořídit takovou, která bude lehká, plynulá a jejíž ovládání nebude příliš složité. Plánujete-li pořídit více stativových dalekohledů, vybírejte takové hlavy, které budou držet univerzalitu stativových destiček, které na pevno přišroubujete ke svým dalekohledům. Mně se osvědčil systém standardu Arca Swiss. Pak můžu každý stativák kombinovat s každou hlavou, respektive stativem.

Co se týče velikosti stativových dalekohledů, Kowa jako leader v téhle disciplíně nabízí rozmezí mezi 55 mm vstupní čočky a již zmíněnou verzí s 99 mm. Všechny mají stejně kvalitní špičkovou optiku a liší se zejména tím, kolik světla jsou schopny nachytat. Pro mě je nejmenší 55ka druhou nejčastěji volenou volbou, zvláště když jsem na průzkumu a hodně chodím. Neváží ani kilo, a když k němu přidám kilový karbonový stativ a hlavu lehce přes půl kila, mám sestavu, kterou se nezdráhám vzít na jakoukoliv procházku, protože se mi snadno vejde i do malého trekového batohu a její přenášení mě rozhodně nevysílí. Jedinou její nevýhodou je, že u Kowa Prominar TSN-55 nelze vyměnit okulár a máte k dispozici „jen“ zoom se zvětšením 17x až 40x. A samozřejmě pochytá méně světla než její větší příbuzní. Když mám chuť fotit nebo natáčet, tak malinkatou 55ku nahradím o něco větší, ale stále docela lehkou variantou 66. Ta už má možnost měnit okuláry a do ní milerád zasadím svůj oblíbený okulár s fixním ohniskem a zvětšením TE-80XW. Nic ostřejšího na světě nenajdete. Chápu ale, že kupovat několik stativáků je pro běžného sovaře trochu moc. Chcete-li tip na parádní univerzál, tak to doporučuji Kowa Prominar TSN-88. S okulárem jen lehce přes dvě kila těžký dalekohled, s parádními parametry a díky o něco menšímu ohnisku a zvětšení než u 99ky i se srovnatelnou světelností jako top model. Ne náhodou je tenhle stativák miláčkem phonescoperů na celém světě.

Detailní fotka puštíka bělavého byla díky phonescopingu pořízena z pro sovu komfortní vzdálenosti.

Takovou parádní fotku plachého sýčka také bez phonescopingu uděláte jen těžko.

Kulíšek nejmenší vyfotografovaný mobilem připojeným k nejmenšímu stativáku Kowa.

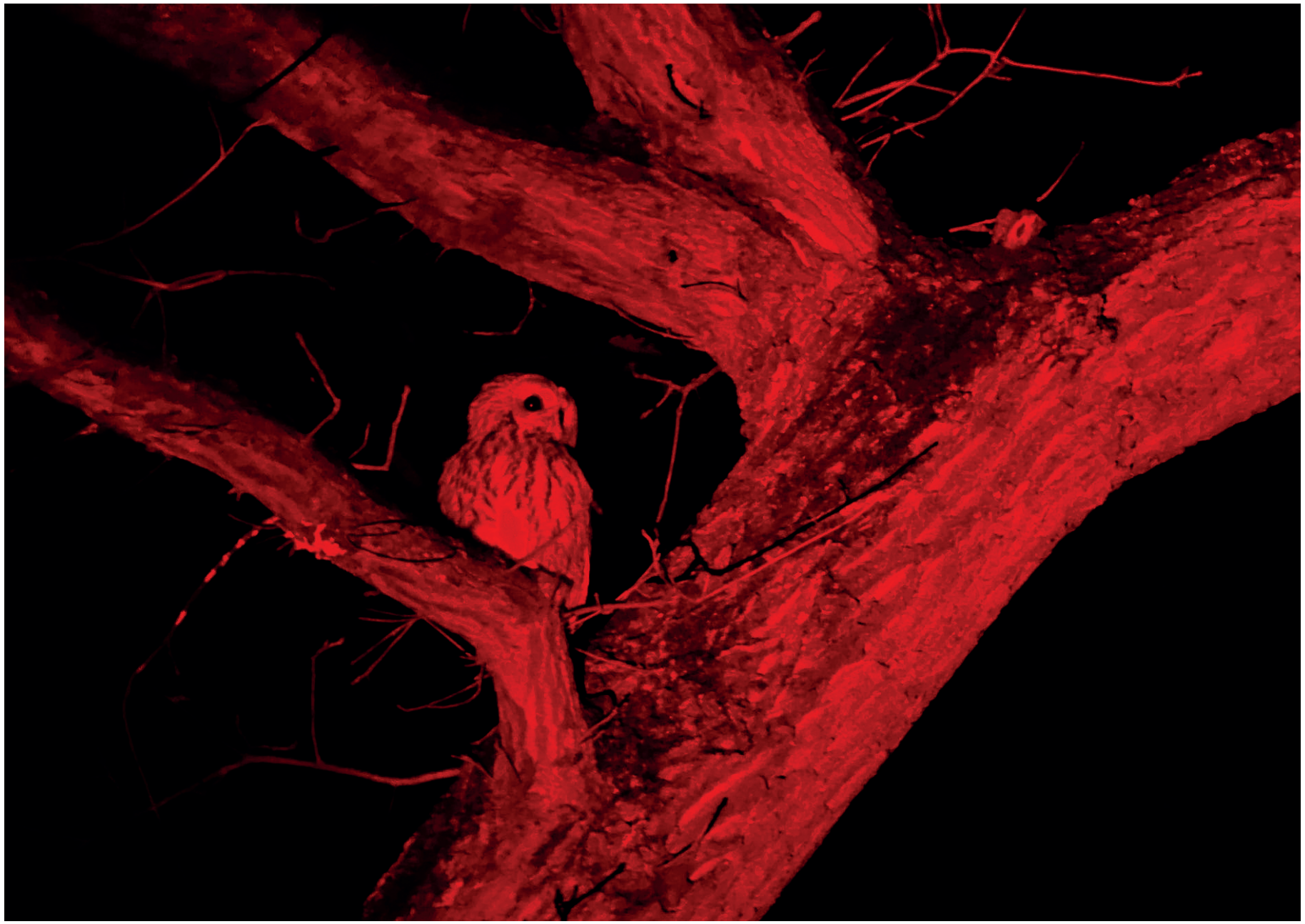

Červené světlo, které sovy neruší, je skvělé pro noční pozorování.

Další prima pomocníci

To nejdůležitější, tedy dalekohledy, už jsem vám vysvětlil. Teď se vrhnu na další techniku, o které by každý zapálený sovař měl přemýšlet, protože mu prostě zlepší pozorování. Začnu svítilnou s červeným světlem. Každý, kdo si někdy pořídil slušnější čelovku, ví, že červené světlo je nejcitlivější variantou pro adaptaci zraku v nočním prostředí i pro člověka. Potíž je jen v tom, že většina čelovek a ručních svítilen má červenou variantu světla strašně slabou a hodí se maximálně pro svícení ve stanu, nebo lehce okolo sebe. Pro hledání a pozorování sov, které na červené světlo též spíše nereagují, je ale potřeba silnější světelný tok. Aktuálně je doporučení velmi snadné, protože tohle splňuje jen jedna ruční svítilna a jedna čelovka. Svítilna je Fenix TK25 Red a nabízí až 310 lumenů červeného světla a tři intenzity. Vejde se do kapsy, je napájena baterií typu 18650, která se dá sehnat i s nabíjecím USB-C portem, nabízí několik hodin provozu a stačí otočit hlavou svítilny, abyste přepnuli do poslední intenzity bílého světla. To se hodí zejména tehdy, chcete-li v noci sovy fotografovat. S červeným světlem si sovu najdete, zakomponujete, zaostříte a pak si ji na moment, ze strany tak, abyste ji neoslnili, citlivě nasvítíte pro fotografii. V rámci phonescopingu a s moderními mobily s až magickým nočním režimem, kterému stačí jen minimum světla a výslednou fotku vám složí z mnoha provedených expozic, je to opravdu účinná metoda. Ještě dodám specifikaci pro tu čelovku, která je sice slabší než zmiňovaný Fenix, ale můžete mít při jejím používání volné ruce. Navíc si myslím, že i 230 lumenů červeného světla úplně stačí. Tím pomocníkem je Armytek Wizard C2 WR, též přepínatelný do bílého světla a též napájený bateriemi typu 18650. Já používám obě svítilny, často i v kombinaci, a upřímně si už pozorování sov bez červeného světla neumím představit.

Druhým dobrým pomocníkem, kterého můžu doporučit zejména aktivním majitelům větších dalekohledů, je zádový popruh na dalekohled. Je to popruh ve tvaru písmene X, spojený na zádech a rozkládající hmotnost nošené optiky na ramena. Jeho výhodou je také to, že při aktivním přelézání překážek se váš dalekohled nebude nekontrolovaně houpat pod vámi. Klasický a standardně dodávaný popruh na krk nemusí být problém, když nepozorujete moc dlouho a váš dalekohled je velmi lehký. Pro každé delší nošení, a hlavně pro větší a těžší modely ale doporučuji pořídit zádový popruh. Vybrat si můžete z více či méně sofistikovaných variant, ale můžete si být jistí, že s každou z nich vám váš krk na závěr dne, a hlavně druhý den, poděkuje.

Teď se pustím do objasnění velmi dobrého nástroje pro hledání sov, který se ale snadno může stát opravdu drahým špatným rozhodnutím. Je to termovize. Přístroj schopný lapat infračervené záření, které vysílá všechno teplé na zemi. A k těm nejteplejším objektům patří živá zvířata, takže je pak můžeme vidět i v noci a za dne jim nepomůže jejich dokonalá kamufláž. Potíž je ale v tom, že je velký rozdíl ve vyzařování chlupatým savcem, běžným ptákem a sovou. Zatímco savce můžete docela úspěšně vidět i v docela špatných podmínkách téměř jakoukoliv termovizí, sovy, které celé hodiny nehnutě sedí a adaptovaly se s perfektní tepelnou izolací, budou úplně jiné zadání. Proto je skoro zbytečné sledovat jakákoliv hodnocení a recenze na internetu. Ty jsou v podstatě ve 100 % provedena loveckou komunitou a otestována právě na savcích. To je dobré si uvědomit, než uděláte investici v řádu desítek tisíc korun, protože může velmi snadno přinést zklamání. Ne že by různé levné či nevhodné termovize nefungovaly vůbec, jejich účinnost však bude omezena na optimální podmínky. Jakmile se realita vychýlí mimo optimum, nebude vám to s nimi fungovat. A položme si otázku, jak často při našich vycházkách takové podmínky budou? Termovize tak doporučuji pouze opravdovým nadšencům, kteří jsou připraveni na vyšší investici do kvalitního přístroje. A po čem tedy sáhnout? Hledejte termovize s chipem s pixely o velikosti 17 mikrometrů a nenechte se zlákat mámením hezky vypadajících čísel u rozlišení chipu, NETD (teplotní rozlišování), detekční vzdálenosti apod. u termovizí s malými 12 mikrometrovými pixely. Naštěstí i termovizní technologie pod tíhou konkurence zlevňují, takže to už není tak drahá investice, jako byla ještě před pár lety. Jestli nechcete riskovat zklamání, dám vám tip na termovizi, která zatím pro sovy nemá přemožitele. Je to Pulsar Telos XP50. Obecně termovize Pulsar se 17 mikrometrovými pixely jsou velmi použitelné, i ty starší. Jako bonus je pak u nich vyměnitelná baterie, což se hodí při delších pozorováních, a modulární a u Telosu i upgradovatelný systém. Stejně ale buďte připraveni, že si budete muset na čtení termovizních výstupů zvyknout a bez tréninku to ve složitých podmínkách stejně nebude ono. Pokud jste nadšení sovaři, ale do terénu se dostanete jen zřídka, místo pořizování termovize si raději pro hledání sov najděte zkušeného průvodce. Je to rozhodně ekonomičtější řešení.

Poslední pomůckou, která se vám může hodit, je malý Bluetooth reproduktor. Když budete v telefonu využívat nějakou zvukovou databázi, nebo si ji sami vytvoříte, můžete docela účinně sovy přilákat na jejich hlas. Ačkoliv se to některým pozorovatelům zdá jako geniální způsob, ubezpečím vás, že bez hodně dobrých znalostí chování sov, budete potřebovat hodně štěstí a trefit ideální čas, aby se tak stalo. Krom toho se můžete snadno dopustit nepřiměřeného rušení, a to přeci jako milovníci sov nechceme. Abychom se ho vyvarovali, pojďme se hnedle pustit do další kapitoly!

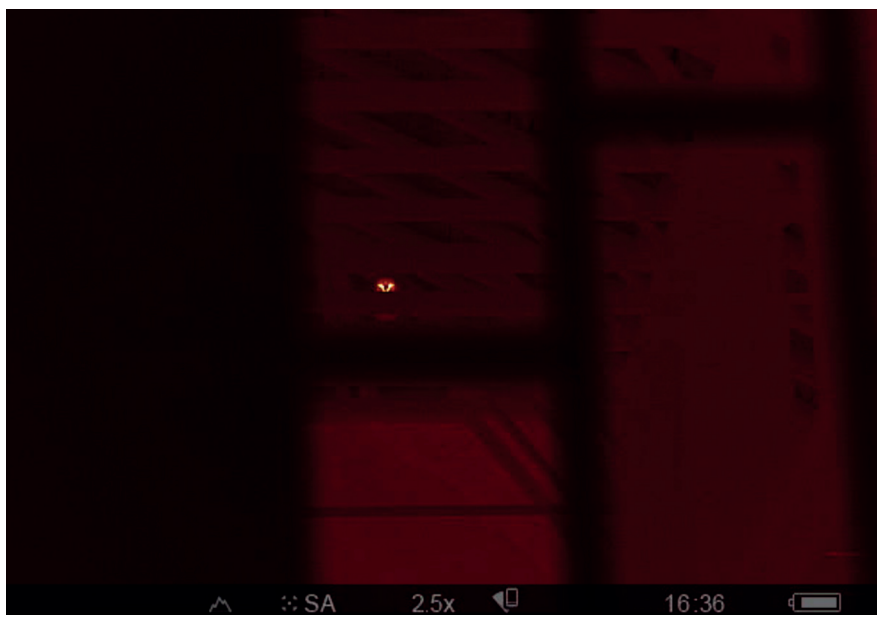

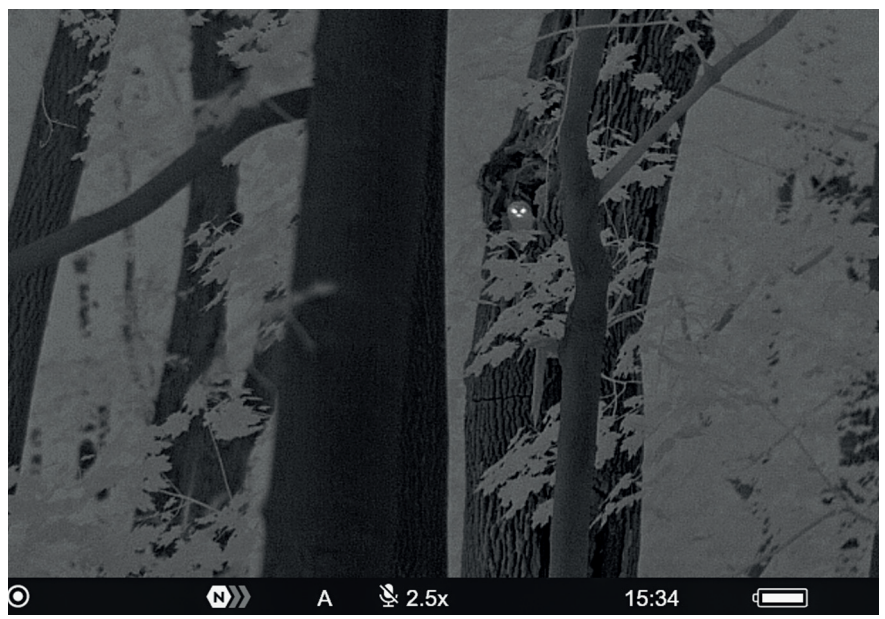

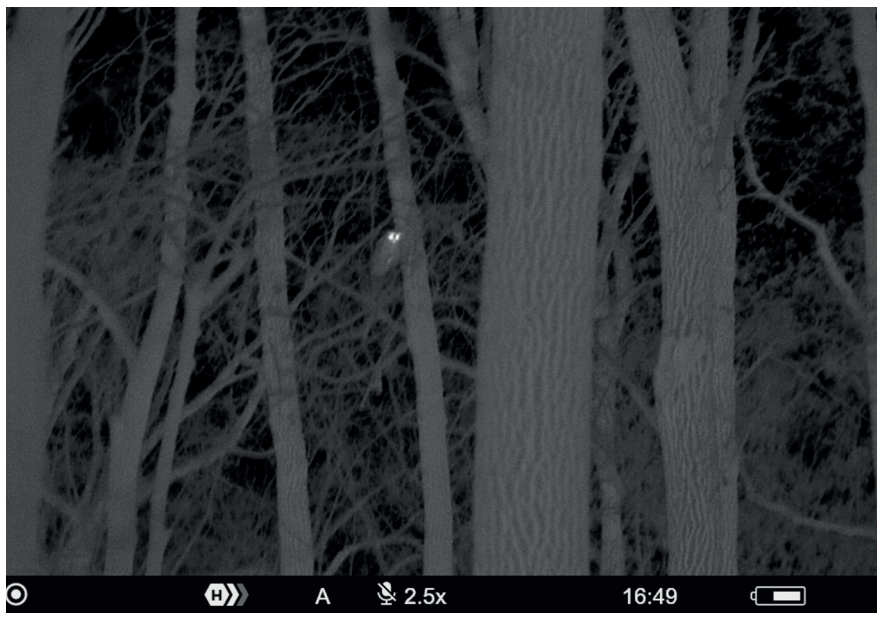

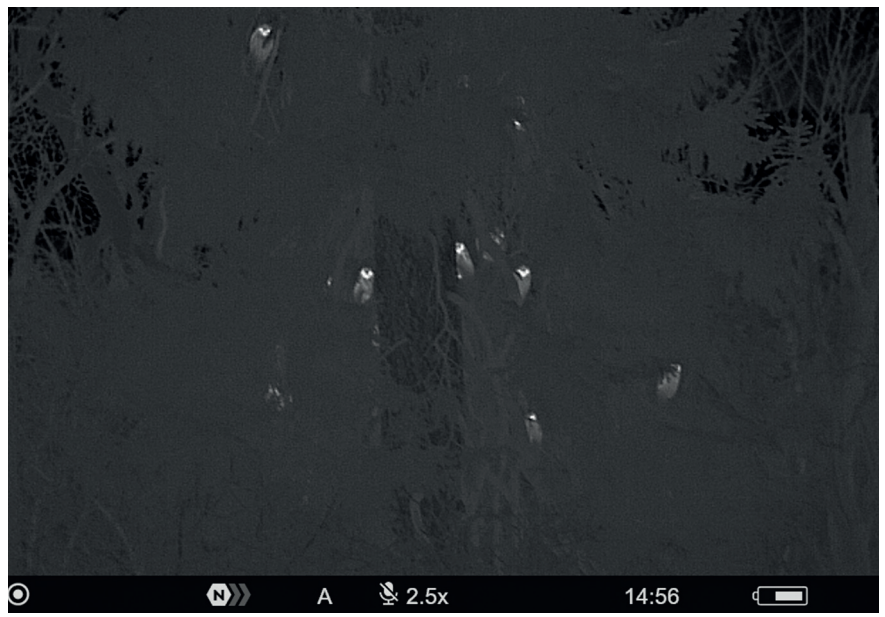

U sov vidí termovize jen oči a zobák, ty nejkvalitnější pak rozliší i nízký tepelný kontrast těla.

Buďte citliví k sovám i k lidem, u kterých žijí.

Jak nerušit sovy a neštvat lidi

Otázka etiky při pozorování je alespoň podle mě velmi důležitá. Sice souhlasím s mnoha ostřílenými a světově uznávanými vědci a ochranáři, že zájem o něco v přírodě je celkově přínosnější než omezit všechna rizika spojená s pozorováním, ale přesto si myslím, že je dobré usilovat o co nejcitlivější přístup. Sovy ve střední Evropě nám dávají ohromnou výhodu, že jsou více či méně na lidský pohyb v jejich teritoriích přivyklé. Když před vámi ale za bílého dne sova uletí ze svého deniště, můžete si být jistí, že už jste překročili pomyslnou čáru dobrého respektu. Nezapomeňte také, že právě z důvodu většího propojení sov a lidí ve stejných místech, můžete svým zájmem přešlápnout i v oblasti mezilidských vztahů. Proto, prosím, věnujte velkou pozornost následujícím doporučením, co dělat a co nedělat při našem oblíbeném sovaření.

Základním pravidlem je nijak, nebo co nejméně zasahovat do života sov. Když někde uslyšíte spontánně se ozývající sovu, nebo ji najdete někde sedět, použijte pozorovací techniku a prohlídněte si ji tak, aby o vás nejevila vůbec žádný zájem. Díky dobrým dalekohledům to jde snadno z dostatečné vzdálenosti. Odměnou vám za to bude autentické chování sovy a vaše poznání. Co ovšem znamená to „co nejméně zasahovat“, neboli co je ještě etické zapojení do sovího dění. Nejlépe se to popíše na příkladech. Když třeba půjdete lesem a někde uvidíte číhající sovu při lovu, nevadí, že se na vás podívá, když pak bude pokračovat dál v tom, co měla v úmyslu. To se jen přesvědčila, že jste jen další turista, na které je v místě zvyklá. Rozhodně ji ale nepronásledujte a nechoďte za ní blízko. V předchozích kapitolách jsem vám už ostatně psal, že se nezřídka stává, že si některé sovy zvyknou na své pozorovatele tak, že jim nevadí ani velká blízkost, do které samy přiletí. Trpělivost, respekt a cit jsou vynikajícími vlastnostmi dobrého sovaře. Nepřibližovat se příliš platí o to více, když budete pozorovat hnízdící sovy. Asi nemusím vysvětlovat, že můžete jejich potomstvo doslova ohrozit na životě a ostatně i sebe, když bude samice hnízdo bránit. Jasně, nedobré přiblížení může nastat i náhodou. V takovém případě je vhodné se v klidu ale neprodleně vzdálit tak, aby se sovy mohly věnovat své činnosti bez obav z vás. Když například najdete zaškrabáním na kůru sovu v dutině, už se nesnažte ji opakovaně vylákat. I případná ověření pro účely monitoringu udělejte s vícedenním či delším rozestupem. Takový nález ideálně předejte správcům místa nebo území, kteří mají na starosti ochranu.

Budete-li používat k hledání sov přehrávání jejich hlasů, dělejte to jen tehdy, když si budete naprosto jistí, že je nemůžete ohrozit. Akustické provokování sov třeba v blízkosti rušné silnice může způsobit jejich sražení autem. Příliš pozdní volání na kulíška může přilákat puštíka, který ho slupne. Lákání sov na nahrávku v zimě nebo v jinak energeticky náročných dobách, třeba při starání se o mláďata, může též způsobit zbytečný úhyn sovy vysílením. Samozřejmě že to jsou extrémní dopady, ale neznáte-li konkrétní sovy tak dobře, že dokážete rizika reálně vyloučit, je naprosto zbytečné a neetické tohle riskovat. Houkejte na sovy jen při jejich prvotním hledání a ideálně v době před jejich zahnízděním, nebo po rozehnání mláďat z rodného okrsku při podzimní obhajobě teritoria. A nedělejte to příliš dlouho na jednom místě. Moje zkušenost je sice většinou taková, že se na vás sova za chvíli vykašle, ale můžete trefit jedince se zarputilou náladou a dlouhým přehráváním rozhodně stoupá riziko ohrožení. Tady bych apeloval hlavně na fotografy, kteří v touze po získání ceněné fototrofeje občas zapomínají na to, že žádná fotka nestojí za ohrožení jejich oblíbené modelky. Abych ale zakončil myšlenky k tomuto často diskutovanému citlivému tématu pozitivně, vzpomínám si na docela dost situací, kdy jsme při monitoringu populace sov používali nahrávky a po ověření přítomnosti a jejich vypnutí byl lokální sameček tak nabuzený svým vítězstvím nad sokem, že jsme doslova posílili jeho pářící apetýt, a kolega si pak dělal legraci, že jsme vlastně takoví specialisté asistované reprodukce.

A i v mezilidských vztazích dbejte na respekt. Rozhodně nechoďte někam, kam se chodit nesmí, třeba v chráněných územích, ať už to jsou zóny s trvale omezeným vstupem, nebo jen krátkodobá uzavření z nějakých potřebných důvodů. Když budete pozorovat sovy ve vesnicích a městech, určitě nevstupujte na cizí pozemky bez dovolení u jejich majitelů. A když už se to omylem stane, omluvte se, případně vysvětlete mile důvod a s dotčenými lidmi se nehádejte. Samozřejmě může být i nepříjemné, když někomu koukáte do dvora nebo na dům dalekohledem. Vždycky respektujte přání lidí v místě, a v případě jejich nevole s pozorováním přestaňte. Buďte citliví v používání svítilen a také mějte na paměti, že může vadit, když v noci na dlouho rozštěkáte psy. Do konfliktní situace se můžete dostat taky špatným parkováním anebo prostě jen tím, že potkáte nedobře naladěného člověka, který vám to bude chtít nandat. Mně se vždycky vyplatilo být defenzivní a milý, vysvětlit účel mého bytí na místě a případně vyzdvihnout cennost dané lokality. Nezapomeňte, že každý člověk se z podstaty více či méně obává věcí, které nezná a jsou pro něho netypické a nové. Empatie a vysvětlení pak jsou nástroje komunikace, které často vedou k tomu, že budete mít v místě někoho, kdo vám rád dá nové informace. A když narazíte na někoho, kdo vyšiluje úplně zbytečně a je spíš případem pro duševní medicínu, vzpomeňte si na staré a účinné „moudřejší ustoupí“.

Odměnou za trpělivost a citlivý přístup může být i velmi blízké pozorování.

Fotografie sýčka v hnízdní budce vznikla z veliké dálky díky phonescopingu a ohnisku 3 000 mm.

Při pozorování ve vesnicích v noci pozor na svícení po budovách. Někdy ale stačí veřejné osvětlení.

Výr himálajský (Bubo bubo hemachalanus), poddruh výra velkého vyfocen v téměř 5 000 metrech n. m.

Owl, búma, ulloo, bundi, uggla

Tohle není žádné zaklínadlo. Jazykozpytci minimálně podle prvního slova poznali, že se jedná o anglický výraz pro sovu. Ti více lingvisticky nadaní pak poznali i fonetický přepis z arabštiny a hindštiny, možná i svahilštinu, moji přátelé a klienti i švédskou sovu na konci. V téhle kapitole vám dám pár tipů, jak se vydat za úspěšným pozorováním sov do zahraničí, třeba i toho vzdáleného.

Začneme ale v Evropě, protože tam už máme většinu sovích druhů zmáknutých a zbývají nám pouze tři další: nádherná sovice krahujová, veliký puštík vousatý a velmi vzácná, ale díky Harrymu Potterovi, a hlavně jeho Hedvice, též velmi známá sovice sněžní. Za všemi třemi je potřeba vyrazit na sever. Tím nejtěžším pozorováním je rozhodně sovice sněžní. Vyskytuje se hlavně na severu Skandinávského poloostrova, ale její populace tam se na konci dvacátého století prakticky zhroutila a nyní je ohromně kolísavá podle počtu lumíků, její hlavní kořisti. Puštík vousatý a sovice krahujová budou rozhodně snazšími cíli. Také i díky tomu, že v Evropě je ornitologie, jak na vědecké, tak na amatérské úrovni dosti populární a dají se využít lokální nálezové databáze. Počítejte ale s tím, že i tak se budete muset dobře připravit, nastudovat chování těchto druhů, jejich hlasy, vybrat vhodné místo pro danou dobu (na severu se sovy dost přemísťují) a ideální je samozřejmě pomoc někoho znalého, kdo nás, přespolní sovaře, přesněji nasměruje.

Určitě se po sovách a dalších druzích můžete dívat při docela obvyklém cestování k moři. Oblast Středomoří je dobrá pro pozorování sýčků, výrečků a sov pálených. Když se posuneme více jihovýchodně, třeba na jižní tureckou riviéru, přibude možnost okouknout ketupu rybí, další druhy výrečků, puštíků i dalších sov. Moc hezké sovaření si můžete užít v jedné z nejbezpečnějších a nejoblíbenějších arabských zemí, v Ománu. Rádi ale cestujeme po celém světě a vzhledem k tomu, že sovy žijí skoro všude, podělím se o své starší zkoumání, kdy jsem si volil země a oblasti podle počtu pozorovatelných sovích druhů. Samozřejmě vyhrály ty s největší rozrůzněností biotopů, diverzita přináší i větší počty predátorů a jejich druhů. Sám jsem ještě určitě nestihl všechny objet, tenhle cestovatelský seznam je náplní na několik lidských životů. Ale inspirovat vás k výběru lokality pro další dovolenou rozhodně může.

Jako číslo jedna mi vyšla Indonésie, což je pochopitelné, protože je to stát rozkládající se na mnoha větších či menších ostrovech. A mezi nimi Borneo, Sumatra, Sulawesi, Nová Guinea. Prostě těžká jména a dohromady více než padesátka druhů! Druhým světovým sovím topem je pravděpodobně Brazílie. Též velká země s mnoha podobami a více než čtyřiceti druhy sov. Hned vedle je hned několik zemí, jako Kolumbie, Peru, Ekvádor, Bolívie, kde máte možnost pozorovat jen lehce pod čtyřicet druhů. V Indii jsou na tom srovnatelně skvěle, také hodně přes třicet. A třeba v Himálaji si můžete dát setkání se sýčky a výry v až neuvěřitelných výškách kolem pěti tisíc metrů nad mořem. Má oblíbená Malajsie má téměř třicet druhů sov a moc za ní nezaostává populární Mexiko a za ním i USA, Austrálie, nebo střední Afrika od Senegalu až po Tanzánii. Velmi dobré sovařsky a velmi populární cestovatelsky jsou třeba Thajsko, Vietnam, nebo Japonsko, kde najdete také kolem dvacítky druhů a kde máte také výhodu v tom, že tam můžete jet třeba i na rodinnou dovolenou a za sovami si jen občas odskočit. Zrovna v japonské kultuře a tradicích mají sovy asi ten nepozitivnější odraz, a právě z nich jsem si vybral úvodní motto knihy a podle lidových vyprávění přepsal i závěrečnou soví pohádku.

Soví cestování po světě je rozhodně hodně zajímavé a mnohá místa prověří vaši trpělivost, připravenost a občas i odvahu jít za novým poznáním. Do jisté míry ale můžete i pro zahraniční cesty využít poznatky z této knihy. Před cestou se mrkněte do „bird checklist“ seznamů na internetu, abyste se mohli podívat, které druhy ve vámi vybrané destinaci žijí, a z nich si vypsat ty, které vás zajímají. K nim si pak můžete dohledat podrobnější informace o místech výskytu, jejich behavioralitě a samozřejmě hlasech. Tahle příprava vlastně moc hezky prodlužuje ten cestovatelský zážitek a možná díky sovám objevíte i místa, která turisté tak běžně a často nevyhledávají. No a těsně před cestou si do mobilu, respektive do aplikace Merlin ID, nahrajete databázi pro vámi navštívené místo a pak už stačí tam vyrazit ven a s mobilem v ruce naslouchat. A to si pište, že vás sovy po světě překvapí, jak svými zvuky, tak tím, jak vypadají, nebo všemi pověstmi, které o nich místní lidé budou vyprávět. Na Zemi totiž budete jen těžko hledat jiný řád zvířat, který by do našich lidských životů přinášel tolik inspirace a vlivu. Tak výjimečné postavení pro nás lidi sovy mají. A není divu, že uchvátily také vás!

Kulíšek patagonský (Glaucidium nana) z národního parku Torres del Paine v Chile.

Skandinávská sovice krahujová (Surnia ulula) je podobně jako kulíšek také milovnice špiček.

Sovku dravčí (Ninox scutulata) můžete potkat v jihovýchodní Asii.

CHKO Brdy je široko daleko asi nejlepší oblastí pro pozorování kulíšků nejmenších.

Bohoušovo post scriptum

Někdo je sova, někdo ranní ptáče. Já tedy jsem jednoznačně sova. Přitom si z dřívějška pamatuji jen soví houkání z hlídek na táboře a občas přelet sovy za šera na mých toulkách přírodou. Zblízka jsem živou sovu v přírodě viděl, až když jsem potkal Martina Tomáše, krátce po vzniku CHKO Brdy. Vedle monitoringu velkých šelem to bylo právě pozorování sov, které jsem díky Martinovi začal poznávat blíže. Netrvalo dlouho a už jsme věděli, že CHKO Brdy je sovím rájem, především pro kulíška a sýce. Vždy se těším na každý další večer, kdy společně uslyšíme jejich houkání a dozvím se od Martina o chování sov zase něco nového. Každý rok spolu sdílíme několik sovích nocí. A dnes už i sám vedu výpravy za sovami.

Když se vydáte s Martinem za jeleny a rysy na Šumavu, můžete si být jistí, že budete pozorovat kulíška a uralku. Na cestě s Martinem za rysy do Andalusie budete určitě pozorovat i sýčky a výry. Když pojedete v jeho skupině za supy a šakaly do Východních Rodop, uvidíte sýčky a výrečky a budete překvapeni kolik. Když se s ním vypravíte za sněžnými levharty a manuly do Himálaje, ukáže vám jistě i nejvýše žijící sovy. Když spolu přeletíte půl světa na výletě za pumami v Patagonii, určitě budete pozorovat kulíška, a jak jinak než patagonského. Kamkoliv s Martinem vyrazíte, vždy vám najde i nějakou tu sovu v okolí a poodhalí vám i leccos z jejího života.

Jsem nadšen, že právě Martin všechno, co o sovách ví, napsal na stránky této knihy a doplnil svými úžasnými fotkami. Jsem rád, že dbá na citlivost pozorování a respekt k sovám i místům, kde s námi bydlí.

Teď, po přečtení Martinovy knihy, se z vás dozajista stali ještě větší soví nadšenci. Nezbývá než vyrazit do přírody za tím vaším vlastním sovím příběhem, protože už víte, jaké soví bohatství tady máme. A třeba někdy na viděnou u nás v Brdech!

***Bohumil Fišer**, vedoucí CHKO Brdy a milovník sov*

Fotka sýce rousného také pořízená v Brdech.

Fotografujeme sýčky v bulharských Rodopech.

Výr velký v jižním Španělsku, kterého jsem našel při pozorování iberských rysů.

Pustovka nalezená při procházce kolem řeky Hågaån u Uppsaly ve Švédsku.

Nádherný puštík bělavý přináší radost každému, kdo ho má šanci pozorovat.

Pohádka o Fukuko

Kdysi dávno v horách prefektury Nara, kde mezi staletými cedry zurčely potoky a mlha se vznášela nad čajovými políčky, žil chudý hrnčíř jménem Kenji. Měl jen malou dílnu, hrstku jílu a starou kamennou pec. Každý den vyráběl misky, ale málokdo si je kupoval. Jednoho večera, když smutně zavíral dílnu, zaslechl zvláštní zvuk. „Fukuro… fukuro…“ ozvalo se z blízké švestky.

Na větvi seděla malá sova – celá bílá, s velkýma očima a jemným závojem per, který zářil v měsíčním světle. Nebála se ho. Jen se na něj dívala.

„Ty jsi sova? Fukuro?“ zeptal se Kenji tiše.

Sova zamrkala a jako by přikývla. Druhý den ráno našel u dveří dílny podivný list papíru, celý popsaný starými znaky. Když ho donesl moudrému mnichovi z chrámu, ten se podivil: „To je staré přání štěstí. Věří se, že když ho dostane někdo čestný, jeho život se změní.“

Od té chvíle Kenjiho keramika začala být zvláštní. Každá miska, kterou vypálil, měla jemný obraz sovy mezi větvemi sakury. Lidé z okolí říkali, že když z ní pijí čaj, v srdci se jim udělá klid. Za pár týdnů o Kenjiho miskách psali i ve městě Nara. A pak v Kjótu. A pak… i v samotném císařském paláci.

Ale Kenji nezbohatl. Rozdával misky poutníkům, daroval je starcům a vždy, když přišel večer a on zůstal sám, na švestce u dílny seděla ta samá sova.

Jednou, když už byl starý a ruce měl unavené, mu řekla lidským hlasem: „Jmenuji se Fukuko. Znamenám štěstí. Přiletěla jsem k tobě, protože jsi byl laskavý, i když jsi neměl nic. Teď už odpočívám. A až někdo z tvých vnoučat udělá misku, na které bude sova… zase přiletím.“

Od té doby Japonci říkají, že když v noci uvidíš bílou sovu, je to Fukuko – a štěstí je blízko.

Kulíšek nejmenší při zívání.

Sýček houkající na střeše nepřináší smrt, ale důkaz, že je to s prostředím okolo v pořádku.

Nejslavnější puštík obecný zvaný Manekýn vyhlíží své obdivovatele.

Dneska večer potkáš sovu

212 dní 5
Kolik houknutí znáš 11
Kdepak ty ptáčku místo máš 19
Města plná sov 25
Pustovka, puštík, pustíme se do hledání 31
Ve výru velkoměsta 37
Trocha sýčkování 41
Pálenku jen v noci 47
Středomoří na výletě 51
Lesní hrdina 57
Nejroztomilejší pohřebák 65
Velká lesní nevěsta 71
Lednové soví nadělení 79
Únorové probouzení 85
Březen, do lesa lezem 91
Duben patří prckům 97
Kouzlo májové nedokonalosti 101
Červen je čas dětí 105
Prázdniny se sovami 109
Škola končí v září 115
Říjnový klídeček 121
Svatomartinská sova 127
Tichá noc, houkavá noc 131
Užitečná optická technika 135
Phonescoping pro super fotky 141
Další prima pomocníci 147
Jak nerušit sovy a neštvat lidi 151
Owl, búma, ulloo, bundi, uggla 157
Bohoušovo post scriptum 163
Pohádka o Fukuko 169

Martin Tomáš

Dneska večer potkáš sovu

Autor: Martin Tomáš

Fotografie: Martin Tomáš

KNIHY S ÚSMĚVEM

Vydalo nakladatelství
Knihy s úsměvem, s.r.o.
17. listopadu 216, 530 02 Pardubice
www.knihysusmevem.cz
info@knihysusmevem.cz

S ÚSMĚVEM

Grafika, sazba a tisk:
S úsměvem pro vás, s.r.o.
17. listopadu 216, 530 02 Pardubice
www.susmevemprovas.cz, info@susmevemprovas.cz

ISBN 978-80-88412-34-2
první vydání, podzim 2025

© 2025 Knihy s úsměvem, s.r.o. a Martin Tomáš
Všechna práva vyhrazena

Žádná část této publikace nesmí být kopírována nebo rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele nebo autora.